

BOSNA I HERCEGOVINA

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice
Ministry for human rights and refugees

INFORMACIJA O STANJU ISELJENIŠTVA IZ BIH

Sarajevo, decembar 2012

Sadržaj

1. UVOD	2
2. STANJE U OBLASTI ISELJENIŠTVA	2
2.1. Migracijski trendovi	2
2.2. Brojnost iseljeničtva	5
2.3. Status i socio-ekonomske karakteristike	7
2.5. Organizacije u iseljeničtvu	10
2.6. Maternji jezik i kultura	13
2.7. Veze sa BiH	14
2.8. Razvojni resursi iseljeničtva	16
2.8.1. Ljudski resursi iseljeničtva	18
2.8.2. Finansijski resursi iseljeničtva	21
3. PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR.....	24
3.1. Pravni okvir.....	24
3.2. Institucionalni okvir	27
4. PROBLEMATIKA U RADU SA ISELJENIŠTVOM	28
5. AKTIVNOSTI MLJPI PREMA ISELJENIŠTVU	30
6. ZAKLJUČAK.....	34
7. PRIJEDLOG ZAKLJUČKA VM	34

1. UVOD

Informacija o stanju iseljništva Bosne i Hercegovine sačinjena je u okviru nadležnosti Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice (MLJPI) i predviđena je Programom rada za 2012. godinu. Pri izradi ove Informacije korištena je Informacija o stanju iseljništva iz BiH za 2011. godinu koja je bila dostavljena Vijeću ministara krajem 2011. godine, ali nije bila razmatrana. Informacija iz 2011. se povlači a umjesto nje se dostavlja ova Informacija koja je ažurirana i dopunjena te je kompletnija u odnosu na prethodnu.

U Informaciji su, nakon kratkog uvoda, dati podaci o trenutnom stanju u oblasti iseljništva što uključuje migracijske tokove iz BiH, brojnost iseljništva, njihov status i socio-ekonomske karakteristike, organizovanost i zahtjeve prema BiH, uticaj rješenja vezanih za državljanstvo na iseljništvo, učešća na izborima te razvojne resurse iseljništva.

Treći dio ukratko predstavlja pravni i institucionalni okvir za rad sa iseljništvom, dok je u četvrtom i petom dijelu prezentirana problematika u radu sa iseljništvom i aktivnosti MLJPI. Na kraju materijala sumiran je zaključak.

2. STANJE U OBLASTI ISELJENIŠTVA

2.1. Migracijski trendovi

Ne računajući ekonomsku emigraciju nakon 1960tih iz bivše Jugoslavije i Bosne i Hercegovine, noviji emigracijski tokovi iz BiH u zadnje dvije decenije mogu se posmatrati kao dva talasa: talas prisilnih migracija 1990tih godina direktno uzrokovan ratnim dešavanjima i teškom postratnom situacijom i **najnoviji talas ekonomskih migracija**.

U periodu od 1991. do 1995. godine van zemlje je izbjeglo više od milion stanovnika od kojih se u postratnom periodu vratilo oko pola miliona. Povratak se dešavao većinom u prvim postratnim godinama – u drugoj polovini 1990tih i nešto u prvoj polovini 2000tih. Druga polovina ratnih izbjeglica, njih oko pola miliona, ostala je da živi u zemljama prijema riješivši svoj status, često prijemom državljanstva zemalja koje su im je pružila utočište.

Druga polovina 1990tih obilježena je nastavkom emigracije bilo zbog spajanja porodica ili zbog teške postratne ekonomske i političke situacije u BiH. Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP) procjenjuje da je između januara 1996. i marta 2001. godine BiH napustilo 92.000 mladih ljudi.¹

Ni početak novog milenijuma nije donio bitne promjene u pogledu smanjenja emigracije iz BiH. Iseljavanje je nastavljeno s tim što se emigranti sada većinom rukovode ekonomskim motivima – pronalaženju boljih rješenja u inostranstvu s obzirom na ograničene mogućnosti i prepreke s kojima se suočavaju u matičnoj zemlji. U poređenju s ranijim emigrantima, ovaj najnoviji talas emigranata je obrazovaniji, kvalifikovaniji, urbaniji i mlađi.² Jedno istraživanje

¹ UNDP, 2002. Human Development Report.

² Program zapošljivosti i zadržavanja mladih (YERP). UNDP. 2008.

rađeno u Austriji donosi podatak da u Austriji živi 218.238 emigranata iz BiH od kojih je čak 54% zemlju napustilo nakon 2001. godine.³

U zadnjih nekoliko godina migraciona kretanja sa područja Bosne i Hercegovine sve više uzimaju karakter radnih i cirkularnih migracija, odnosno sve manje građani BiH emigriraju iz domovine u svrhu trajnog nastanjenja u druge zemlje. Uglavnom odlaze na privremeni rad u inostranstvo, zbog visoke stope nezaposlenosti u BiH i nemogućnosti da pronađu stalno zaposlenje. Najveći broj građana BiH odlazi na rad u Sloveniju, Italiju i Njemačku.

Tabela 1. Boravišne dozvole izdate za građane BiH po osnovu rada⁴

ZEMLJA PRIJEMA	2008	2009	2010
Slovenija	12.023	1.818	1.016
Italija	3.322	1.783	1.647
Njemačka	328	266	333

Pored ove vrste migracija, u zadnje vrijeme sve je veći broj mladih, građana BiH koji odlaze na studije u zemlje Zapadne Evrope, ali i prekookeanske zemlje. Oko 12,500 studenata porijeklom iz BiH studiralo je u inostranstvu 2009. godine što čini oko 4,4% od ukupnog broja upisanih studenata u BiH u toj godini.

Tabela 2. Studenti iz BiH u inostranstvu

Upisani BiH studenti u inostranstvu u 2009. godini ⁵				
Ukupno upisanih studenata iz BiH u 32 zemlje	Vodeće zemlje prijema prema broju studenata iz BiH			
	Srbija	Austrija	Njemačka	Hrvatska
12.562	5.777	3.007	1.083	435

U skladu sa imigracionom politikom Evropske unije, zemlje članice EU su nedavno izmjenile zakone o imigraciji u svrhu poticanja legalnih migracija uvođenjem povoljnijih uslova za ulazak i boravak određenih kategorija imigranata kao što su visokokvalifikovani radnici, studenti i istraživači (Direktiva EU o plavoj karti). Također, cilj usvojenih direktiva na nivou Evropske unije je da se olakša privremena i cirkularna migracija radnika iz zemalja koje nisu članice EU.

Povoljniji uslovi ulaska u zemlje EU za visokokvalifikovane radnike, studente i istraživače svakako će uticati na nastavak emigracije iz BiH, a pogotovu na porast „odliva mozgova“. Znači, osim problema u ukupnom smanjenju broja stanovništva zbog negativnog prirodnog priraštaja i konstantne emigracije, Bosna i Hercegovina se posebno suočava sa odlaskom mladih, studenata i visokobrazovanih koji vide svoju šansu za ostankom i zapošljavanjem u evropskim zemljama.

Podaci koji se trenutno vode od strane institucija u BiH a koji se mogu koristiti kao statistika emigracija po godinama su podaci o odjavi boravka koje nadležne institucije dostavljaju

³ IOM i IASCI. 2009. Maximising the Development-Impact of Migration-related Financial Flows and Investment from Austria to Bosnia and Herzegovina

⁴ Izvor: Eurostat

⁵ UNESCO Institute for Statistics

Agenciji za statistiku BiH. Prema ovoj statistici tokom 2010. godine, zabilježene su 4.284 osobe koje su odjavile svoj boravak u BiH. Najveći broj odjavljenih građana je kao zemlju odredišta naveo Hrvatsku (1.770), Njemačku (708), Srbiju (688), Austriju (582), Sloveniju (228) i Crnu Goru (179). Ostale zemlje odredišta su Danska, SAD, Italija, Makedonija, Norveška, Holandija, Australija, Kanada, Švajcarska, Češka, Belgija i Luksemburg.⁶

Trećina građana BiH koji su odjavili boravak u 2010. godini je starosne dobi od 20 do 34 godine (30,8%), što, iako ovi podaci obuhvataju samo manju grupu od stvarnog broja emigranata, potvrđuje ukazani problem odlaska mladih i sveukupnog starenja stanovništva.

Bosna i Hercegovina, prema zadnjim podacima Agencije za statistiku BiH iz Publikacije „BiH u brojkama 2011“, ima već dvije godine zaredom negativan prirodni priraštaj tako da je stopa prirodnog priraštaja za 2009. godinu iznosila -0,1% a za 2010. godinu -0,4%. Kada se ovome doda konstantna emigracija stanovništva sa ovog područja možemo slobodno reći da se BiH suočava sa ozbiljnim demografskim problemom smanjenja stanovništva.

Emigracija iz BiH sve više postaje **demografski problem**. Pored niskog prirodnog priraštaja, emigracija je jedan od glavnih uzroka velikog pada populacije na teritoriji BiH posljednjih decenija. Proces egzila bio je, i još je uvijek, jedan od najhitnijih posratnih društveno ekonomskih izazova s kojim se suočava Bosna i Hercegovina. Rješenje problema egzila, pored ekstremno niskog prirodnog priraštaja i emigracije stanovništva, je jedan od najvažniji demografskih problema s kojima se susreću RS i FBiH.⁷

Prema podacima iz popisa stanovništva iz 1991. Godine, prirodni priraštaj na teritoriji Bosne i Hercegovine iznosio je 8,7% dok je, prema podacima Agencije za statistiku BiH, 2005. pao na samo 0,6%⁸, a 2007. je bio čak negativan što je prvi put od 1996. da je na nivou BiH prirodni priraštaj negativan.⁹ Kako je konstatovano u Strategiji imigracije i azila,¹⁰ BiH slijedi trend drugih zemalja u smislu starenja stanovništva i mogla bi doći u poziciju da u budućnosti uvozi radnu snagu. No, prije toga, bilo bi prioritetno zaustaviti dalju emigraciju i poduzeti mjere koje bi doprinijele povratku, naročito mladih i kvalifikovanih ljudi koji su napustili BiH.

Iako u BiH ne postoje obimni podaci o povratku emigranata iz inostranstva, neka istraživanja ukazuju da **više od polovine emigranata iz BiH (55%) ima definitivnu namjeru da se vrati u BiH** što je u skladu sa prosjekom u regiji. Uporedno istraživanje stavova građana BiH koji žive u zemlji i inostranstvu pod naslovom "Šta je mit, a šta istina?" koje je sproveo Biro za povratak grada Štokholma i Centri za lokalni razvoj u BiH tokom 2009. godine pokazuje da preko 70% ispitanih građana BiH koji žive u Švedskoj planira povratak ili želi da se vrati u u BiH nekada u budućnosti.¹¹ Drugo istraživanje rađeno 2010. godine na reprezentativnom uzorku iseljništva iz BiH iz cijelog svijeta pokazuje da, iako su emigranti iz BiH uspješni i dobro integrirani u zemljama prijema, većina njih je privržena domovini i znatan dio njih

⁶ Izvor: Statistički bilten Federacije BiH 2011, Migracije stanovništva 2010

⁷ Marinković, Draško. 2007. "Jačanje prekogranične saradnje na Zapadnom Balkanu vezano za upravljanje migracijom. Slučaj BiH". Regionalna konferencija Migracijski tokovi u Jugoistočnoj Evropi, Beograd, 27-28 februar 2007. Str. 64.

⁸ Marinković, Draško. 2007. "Jačanje prekogranične saradnje na Zapadnom Balkanu vezano za upravljanje migracijom. Slučaj BiH". Regionalna konferencija Migracijski tokovi u Jugoistočnoj Evropi, Beograd, 27-28 februar 2007. Str. 46-47.

⁹ Agencija za statistiku BiH. Saopštenje. 21..5.2008. Demografija.
<http://www.bhas.ba/Arhiva/2008/Sao/demografija/demografija-1.pdf>

¹⁰ Strategija u oblasti imigracije i azila BiH. 2008-2011. Str. 162.

¹¹ Biro za povratak Grada Stockholma i CLR BiH. 2009. "Šta je mit, a šta istina?" Uporedno istraživanje stavova građana BiH koji žive u zemlji i inostranstvu.

izražava interes za povratkom i investiranjem jednom kada prikupe dovoljno kapitala.¹² Broj emigranata sa definitivnom namjerom da se vrate iznosi 55%. S obzirom na ovakvo stanje, realno je očekivati da će u budućnosti biti više povrataka, pogotovo ako BiH bude bilježila značajniji ekonomski napredak.

2.2. Brojnost iseljeničtva

Bosna i Hercegovina je jedna od zemlja s najvećim brojem emigranata u svijetu u odnosu na ukupan broj stanovnika. Prema podacima Svjetske banke, naša zemlja je na drugom mjestu u Evropi (iza Albanije) po obimu emigracije u odnosu na ukupan broj stanovnika sa 1.471.594 emigranata, što čini 38.9% ukupne populacije BiH. Uz to, sa stopom emigracije visokoobrazovanog stanovništva od 23,9% (ljekara 11,1%), BiH takođe zauzima jedno od vodećih mjesta u Evropi i svijetu.¹³

Prema procjenama Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH ukupan broj emigranata iz BiH i njihovih potomaka – druge i treće generacije iznosi oko 1.700.000. Najveći broj njih živi u evropskim zemljama: u Njemačkoj oko 240.000, Austriji oko 150.000, Sloveniji oko 150.000, Švedskoj oko 80.000, Švajcarskoj oko 60.000; zatim u SAD oko 350.000, Kanadi oko 50.000 i Australiji oko 60.000.

Tabela 3. Broj emigranata i njihovih potomaka (druge i treće generacije) iz BiH prema procjenama MLJPI¹⁴:

ZEMLJA PRIJEMA	BROJ
SAD	350.000
Njemačka	240.000
Hrvatska	300.000
Srbija	150.000
Austrija	150.000
Slovenija	150.000
Švedska	80.000
Australija	60.000
Švajcarska	60.000
Kanada	50.000
Italija	30.000
Crna Gora	25.000
Holandija	16.000
Danska	23.000
Norveška	16.000
UKUPNO:	1.700.000

Tačni statistički podaci o ukupnom broju emigranata rođenih u BiH – odnosno prve generacije emigranata, bez obzira na njihovo sadašnje državljanstvo, dostupni su za 14

¹² IOM, IASCI. 2010. "Maximising the Development Impact of Migration-related Financial Flows and Investment to Bosnia and Herzegovina."

¹³ World Bank, Migration and Remittances Factbook, 2011

¹⁴ Procjene Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH su zasnovane na egzaktnim podacima gore navedenih zemalja prijema o bh. emigrantima sa ili bez državljanstva zemlje prijema koji su imigrirali u tu zemlju i vode se kao stranci – rođeni u BiH, zatim na podacima i procjenama DKP-a kao i analizama MLJPI o broju druge i treće generacije bh. emigranata.

vodećih zemalja prijema kako pokazuje naredna tabela. Prema zvaničnim podacima, u ovih 14 zemalja živi 1.196.577 osoba rođenih u BiH.

Tabela 4. Broj emigranata rođenih u BiH prema zvaničnim podacima uredâ za statistiku u 14 vodećih zemalja prijema

ZEMLJA PRIJEMA	BROJ	IZVOR PODATAKA
Hrvatska	262.620	Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske
Njemačka	176.000	Federalni ured za statistiku Savezne Republike Njemačke
Austrija	133.585	Agencija za statistiku Evropske komisije Eurostat
Srbija	131.108	Republički zavod za statistiku Republike Srbije
SAD	125.793	Biro za popis stanovništva Sjedinjenih Američkih Država, 2010
Slovenija	102.915	Agencija za statistiku Evropske komisije - Eurostat
Švajcarska	61.196	Federalni Ured za statistiku Švajcarske
Švedska	56.183	Ured za statistiku Kraljevine Švedske
Australija	37.898	Ministarstvo za imigracije i državljanstvo Australije ¹⁵
Kanada	28.960	Ured za statistiku Kanade
Italija	29.066	Ured za statistiku Republike Italije
Danska	17.911	Ured za statistiku Kraljevine Danske
Crna Gora	20.239	Zavod za statistiku Crne Gore
Norveška	13.103	Ured za statistiku Kraljevine Norveške
UKUPNO:	1.196.577	

Veoma je važno naglasiti da ovaj podatak nije kompletan jer ne obuhvata sve zemlje sa većim brojem emigranata iz BiH.

Što se tiče odricanja od državljanstva BiH, prema podacima kojima raspolaže Ministarstvo civilnih poslova, državljanstva BiH se od 1998. do danas odreklo 58.453 osoba¹⁶ od čega oko dvije trećine iz razloga sticanja državljanstva Njemačke i Austrije, a zatim po broju slijede Slovenija, Hrvatska, Srbija, Danska itd. Na godišnjem nivou odricanja od državljanstva BiH izgledaju ovako:

Tabela 5. Odricanje od državljanstva BiH

Godina	Broj odricanja
1998	8
1999	14
2000	53
2001	2194
2002	8215
2003	9071
2004	6994
2005	5663
2006	4716
2007	4664
2008	3483
2009	3301
2010	3590
2011	3374
2012	3113

¹⁵ Akt Ministarstva za imigracije i državljanstvo Australije od 25. januara 2010.godine

¹⁶ Akt Ministarstva civilnih poslova BiH broj 06-30-2-3238/12 od 27.11.2012. godine

2.3. Status i socio-ekonomske karakteristike

Velika većina emigranata iz BiH ima **riješen status u zemljama prijema** bilo putem sticanja državljanstva ili stalne ili privremene dozvole boravka. U ratnom i neposrednom poratnom periodu većina migranata iz BiH imali su izbjeglički status, međutim, već duži niz godina ovakav status je vrlo rijedak. Za ilustraciju može poslužiti primjer Njemačke koja je primila najviše izbjeglica iz BiH (oko 350.000), a od 2002. godine u ovoj zemlji nema osoba bosanskohercegovačkog porijekla sa izbjegličkim statusom.

Istraživanje urađeno 2010. godine pokazuje da većina migranta iz BiH relativno brzo uspijeva regulirati svoj boravišni i radni status u zemljama prijema, u prosjeku već nakon 2,4 godine boravka u zemlji prijema.¹⁷ Generalno, **emigranti iz BiH su dugoročni emigranti**.

Samim tim što migranti iz BiH već duži niz godina nemaju status izbjeglica i što su se putem prijema državljanstva, sticanja privremene ili stalne dozvole boravka odlučili na trajniji ostanak u zemljama prijema u kojima su se **dobro integrirali** znači da su i njihovi zahtjevi i očekivanja od BiH drugačiji. Umjesto zahtjeva za stalnim povratkom, kakav su većinom imali dok su bili u statusu izbjeglica, njihovi zahtjevi se sada više odnose na očuvanje maternjeg jezika i kulture u iseljeništvu, bolje informisanje i prilike za investiranje. Ono što je jako važno, emigranti iz BiH danas nude svoje resurse za ubrzanje razvoja BiH.

Najveći broj emigranata iz BiH posjeduje državljanstvo BiH bilo kao jedino državljanstvo, kao dvojno državljanstvo u skladu sa sporazumima o dvojnomo državljanstvu ili su zadržali svoje državljanstvo uz sticanje državljanstva zemlje prijema. Može se procijeniti da je ukupan broj emigranata koji imaju državljanstvo BiH oko 1.200.000 osoba. Ova cifra obuhvata i 483.927 emigranata iz BiH koji imaju samo BiH državljanstvo prema statističkim podacima u dole navedenim zemljama:

Tabela 6. Broj emigranata koji imaju samo državljanstvo BiH¹⁸

DRŽAVA PRIJEMA	BROJ DRŽAVLJANA BiH	REFERENTNA GODINA
Njemačka	164.524	2010
Austrija	84.587	2009
SAD	59.151	2010
Slovenija	42.239	2010
Švajcarska	35.296	2010
Italija	31.341	2010
Australija	20.559	2009
Danska	11.546	2010
Švedska	8.451	2010
Kanada	7.720	2009
Francuska	6.910	2009
Norveška	3.706	2011
Holandija	2.441	2010
Češka Republika	2.181	2010
Belgija	1.712	2010
Španija	1.563	2010
UKUPNO:	483.927	

¹⁷ IOM, IASCI. 2010. "Maximising the Development Impact of Migration-related Financial Flows and Investment to Bosnia and Herzegovina."

¹⁸ Izvor podataka: Eurostat i statistike zemalja prijema

Važno je napomenuti da u podacima u Tabeli 33 nije uključen broj državljana BiH koji po osnovu Sporazuma o dvojnog državljanstvu posjeduju dvojna državljanstva sa Švedskom, Hrvatskom i Srbijom. Broj državljana BiH koji su stekli i državljanstvo Švedske je 48.924, dok podatak o broju dvojnih državljanstava za Hrvatsku i Srbiju nije raspoloživ, ali se prema nekim procjenama pretpostavlja da je izuzetno visok – prema jednom istraživanju iz 2010. godine približno 15% ukupnih migranata iz BiH nalazi se na području zemalja bivše Jugoslavije.¹⁹

Prema podacima kojima raspolaže Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice za jedanaest država navedenih u donjoj tabeli, do sada je najmanje 434.156 emigranata iz BiH steklo državljanstvo države prijema:

Tabela 7 . Broj naturalizovanih građana BiH u vodećim zemljama prijema do referentne godine²⁰

DRŽAVA PRIJEMA	BROJ STEČENIH DRŽAVLJANSTAVA	REFERENTNA GODINA
Slovenija	96.744	2010
Njemačka	83.000	2009
SAD	66.642	2010
Austrija	48.924	2008
Švedska	48.595	2010
Švajcarska	25.900	2010
Kanada	21.583	2009
Australija	17.339	2009
Norveška	11.559	2009
Danska	11.196	oktobar, 2011
Finska	2.674	2009
UKUPNO:	434.156	

Poređenjem podatka Ministarstva civilnih poslova po kome se 58.453 osoba odreklo državljanstva BiH i gore navedenog broja naturalizovanih građana BiH ukazuje na činjenicu da veliki broj državljana BiH koristi zakonske mogućnosti i kod sticanja državljanstva zemalja prijema zadržava državljanstvo BiH.

Koliko je pitanje zadržavanja državljanstva BiH značajno za bh. iseljeničtvo govori i činjenica da je sve do ove godine (2012.) jedan od najčešće postavljanih zahtjeva bh. iseljeničtva bilo upravo pitanje dvojnog državljanstva. Odredbe Zakona o državljanstvu Bosne i Hercegovine (član 17. i 39.), koje mogućnost dvojnog državljanstva uslovljavaju postojanjem bilateralnog sporazuma po tom pitanju bh. iseljeničtvo je doživljavalo kao jedan vid odricanja države od svog iseljeničtva i osjećalo se diskriminiranim zbog toga. Međutim, Ustavni sud BiH je 23.9.2011. donio odluku kojom je utvrđeno da članovi 17. i 39. Zakona o državljanstvu BiH nisu u skladu sa članom 1/7b Ustava BiH, te naložio Parlamentarnoj skupštini BiH u roku od 6 mjeseci uskladi ove odredbe sa Ustavom BiH. Pošto Parlamentarna skupština to nije uradila u utvrđenom roku, Ustavni sud BiH je 28-29.09.2012. godine donio odluku kojom poništavaju ove odredbe zakona. U skladu sa ovom zakonodavnom promjenom državljanici BiH koji steknu državljanstvo druge države mogu zadržati i državljanstvo Bosne i Hercegovine.

¹⁹ Studija koju je MLJPI pripremlilo u partnerstvu sa IOM i IASCI, „Maksimiziranje uticaja finansijskih tokova i investicija

povezanih sa migracionim kretanjima na razvoj BiH“, 2010

²⁰ Izvor podataka: nadležne institucije zemalja prijema

Problem gubitka državljanstva BiH, odnosno nemogućnosti dvojnog državljanstva i dalje ostaje za građane BiH koji žive u državama poput Austrije i Njemačke koje kod sticanja svoga zahtjevaju obavezno odricanje od maternjeg državljanstva, što ne zavisi od BiH nego od tih država.

Iako ne postoji dovoljno podataka o starosnoj, spolnoj i obrazovnoj strukturi emigracije iz BiH, postojeća istraživanja, statistički podaci i iskustvo koje MLJPI ima u saradnji sa iseljeništvom ukazuju da je **emigracija najvećim dijelom sastavljena od ekonomski najaktivnijeg stanovništva**. Prosjek starosti emigranata iz BiH u SAD iznosi oko 30 godina, u Evropi 41,5 godinu, a u zemljama bivše Jugoslavije oko 38 godina. Što se tiče obrazovne strukture, **emigranti iz BiH u prosjeku su obrazovaniji od stanovništva u BiH**.²¹ U SAD tercijarno obrazovanje ima oko 35% emigranata iz BiH²², u Skandinavskim zemljama oko 25%, dok je procenat emigranata iz BiH sa tercijarnim obrazovanjem najniži u Sloveniji, Njemačkoj, Austriji i Švicarskoj (do 5%).²³ Srednju stručnu spremu posjeduje više od polovine emigranata iz BiH.

Kako je gore pomenuto, emigranti iz BiH su većinom dugoročni emigranti u relativno zrelom migracionom ciklusu što se reflektuje i u relativno visokom prihodu u zemlji prijema koji iznosi 2.864 eura mjesečno u prosjeku po jednom emigrantskom domaćinstvu.²⁴

Međutim, u slučajevim radnih i privremenih migracija koje su češće u zadnje vrijeme, građani BiH u inostranstvu se susreću sa drugačijim izazovima. Prema podacima koje je MLJP sakupio od diplomatsko-konzularnih predstavništava BiH 2010 godine, najčešći problemi sa kojima se susreću naši građani u zemljama prijema su: teškoće oko rješavanja statusnih pitanja (Egipat, Kina, Bugarska), regulisanje ličnih dokumenata, boravak bez radne dozvole (C.Gora), nedovoljno znanje jezika zemlje prijema što otežava dobijanje posla i radne dozvole (Holandija, Njemačka, Austrija), ostvarivanja prava iz oblasti socijalne i zdravstvene zaštite otežano zbog sporosti i neefikasnosti organa u BiH (Austrija), nedostatak komunikacija sa DKP-ima zbog velikih prostornih udaljenosti (1/3 građana BiH u SAD živi u mjestima koja su hiljadu i više kilometara udaljena od DKP), zanemariv broj djece koja imaju priliku učiti maternji jezik (SAD), nepotpuna isplata plata i drugih potraživanja od strane poslodavaca (Katar), sigurnost boravka (Pakistan), neizdavanje pasoša BiH u ambasadama zbog prelaska na biometrijski sistem uzimanja podataka, rješavanje pitanja penzijskog i socijalnog osiguranja, nedostatak udžbenika za dopunsku nastavu na maternjem jeziku itd.

Takođe treba naglasiti da se u zadnje vrijeme desio niz neregularnosti i kršenja prava radnika iz BiH koji su bili odvedeni na rad u inostranstvo putem privatnih kompanija za zapošljavanje (Slovenija, Azerbejdžan, Irak). Ova pitanja će trebati više pažnje ubuduće jer će vjerovatno biti učestalija s obzirom na nove trendove radnih i cirkularnih migracija u Evropi.

²¹ Prema podacima Agencije za statistiku BiH, u BiH VSS ima 6,5% stanovništva, SSS 45,9%, a OŠ i niže 47,6% stanovništva.

²² Podaci iz popisa stanovništva u SAD iz 2000.

²³ Podaci OECD. <http://stats.oecd.org>

²⁴ IOM, IASCI. 2010. "Maximising the Development Impact of Migration-related Financial Flows and Investment to Bosnia and Herzegovina."

Najbolji način zaštite prava radnika migranata je potpisivanje bilateralnih sporazuma o zapošljavanju, tako su nedavno sa Slovenijom potpisana dva sporazuma:

- Sporazum između Vijeća ministara BiH i Vlade Republike Slovenije o zapošljavanju državljana BiH u Republici Sloveniji s Protokolom o provođenju Sporazuma između Vijeća ministara BiH i Vlade Republike Slovenije o zapošljavanju državljana BiH u Republici Sloveniji („Sl. glasnik BiH“ broj: 10/11 i 4/12)
- Sporazum između Vijeća Ministara BiH i Vlade Republike Srbije o privremenom zapošljavanju državljana Bosne i Hercegovine u Republici Srbiji i državljana Republike Srbije u Bosni i Hercegovini („Sl. glasnik BiH“ broj: 10/11 i 2/12)

2.5. Organizacije u iseljeništvu

U skoro svim državama među iseljeništvom postoje udruženja građana porijeklom iz BiH koja se bave kulturnim, sportskim, obrazovnim, informativnim, humanitarnim, vjerskim i drugim aktivnostima. Većina njih su po svom karakteru etnička, ali postoje i udruženja multietničkog karaktera. Veći broj Srba i Hrvata porijeklom iz Bosne i Hercegovine uključen je u rad udruženja i klubova vezanih za susjedne države, dok je mali broj samostalnih udruženja Srba i Hrvata iz BiH.

Međutim, **ogromna većina iseljeništva iz BiH nije u članstvu nikakvih organizacija**. Postoje indicije da je u organizacije uključeno samo 1% iseljeništva iz BiH i da je uloga i važnost organizacija za migrantske zajednice iz BiH u EU i zemljama bivše Jugoslavije krajnje ograničena.²⁵ Generalno gledano, ovaj trend nije neobičan ni za druge dijaspore i druge zemlje, tako npr. u Švedskoj, gdje su migranti iz različitih zemalja posebno dobro organizovani zbog pomoći koje dobivaju od lokalnih vlasti, samo 20% njih je u članstvu imigrantskih organizacija.²⁶ Imigranti iz BiH i drugih zemalja bivše Jugoslavije su uključeni u rad organizacija u Švedskoj procentu od samo 11%.²⁷

Veliki broj udruženja i klubova iz 18 zemalja uključeni su u krovnu organizaciju pod nazivom Svjetski savez dijaspore Bosne i Hercegovine (SSDBiH), osnovan 2002. godine, s većinskom bošnjačkim članstvom iako je registrovan kao multietnička organizacija. Svjetski savez dijaspore, sa svojim članicama, kroz kontakte s predstavnicima institucija u BiH permanentno ističe zahtjeve koje smatraju ključnim pitanjima za potpunije ostvarivanje prava iseljeničke populacije u raznim oblastima. Njihovi zahtjevi se sljedeći: uključivanje predstavnika dijaspore u institucije izvršne i zakonodavne vlasti u Bosni i Hercegovini, osnivanje Ministarstva za dijasporu, kvalitetnije organizovanje nastave u dopunskim školama i uključivanje nadležnih institucija Bosne i Hercegovine u organizaciju i rad dopunskih škola, izmjena Izbornog zakona BiH kojim bi se pojednostavio postupak registracije glasača, uvelo elektronsko glasanje koje bi omogućilo državljanima BiH u inostranstvu potpunije ostvarivanje biračkog prava i uključivanja predstavnika dijaspore u politički život Bosne i

²⁵ IASCI-IOM. 2010. "Maximising the Development Impact of Migration-related Financial Flows and Investment to Bosnia and Herzegovina."

²⁶ Benito Miguel. 2005. "Active Civic Participation of Immigrants in Sweden". European research project POLITIS funded by European Commission.

²⁷ Iz prezentacija prof. dr. Rolanda Kostića na Regionalnoj radionici o vezivanju migracije i razvoja, Sarajevo 13 i 14 oktobar 2011.

Hercegovine, otvaranje kulturno-informativnih centara BiH u državama s većom koncentracijom naših građana, davanje mogućnosti zapošljavanja stručnih i obrazovanih kadrova iz iseljeničtva u diplomatsko-konzularnim predstavništvima BiH, izmjena zakona iz oblasti socijalne politike, penzionog i zdravstvenog osiguranja u cilju jedinstvenog rješavanja pitanja iz ovih oblasti na nivou države, bolje informisanje o društveno-ekonomskom stanju u BiH putem redovnog emitovanja državnog satelitskog programa i prilagođavanje ovog programa potrebama iseljeničtva. Ovo su vrlo ozbiljni zahtjevi i njihovo rješavanje je moguće u dugoročnom procesu vezanom za sveukupni napredak BiH.

Povezivanje iseljeničtva na ekonomskim osnovama i osnivanje biznis klubova je poseban oblik organizovanja prisutan zadnjih godina. Biznis klubovi su osnovani u SAD-u i Kanadi, Australiji, Njemačkoj, Holandiji i Norveškoj. Međutim, preko ovih klubova nisu realizovani neki veći projekti saradnje sa BiH.

U zadnjih par godina primjetni su novi pozitivni trendovi u udruživanju građana BiH porijekla u inostranstvu poput **udruženja akademskih radnika, umjetnika, poduzetnika, nastavnika maternjeg jezika i generalno profesionalaca i uspješnih osoba**. Neka od ovih udruženja su: Bosanskohercegovačko-američka akademija nauka i umjetnosti (BHAAAS) iz SAD, Udruženje građana Lastavica iz Češke, NAUK - Akademija nauke umjetnosti i kulture iz Holandije, Umjetnički klub ARS BOSNAE iz Njemačke, APU mreža (mreža akademika, poduzetnika i umjetnika) iz Švedske i dr. Ova udruženja imaju konkretne aktivnosti na prenosu znanja iz dijasporu u BiH i jačanju saradnje između BiH i zemlje prijema.

Zbog izuzetne uspješnosti izdvajamo aktivnosti BHAAAS-a i Lastavice:

Bosanskohercegovačko-američka akademija nauka i umjetnosti (BHAAAS)²⁸ je, po članstvu i aktivnostima, najveće i najznačajnije udruženje akademske dijasporu. Osnovano je u mjestu Šarlota (Charlotte) u Sjevernoj Karolini 2007. godine. Ovo udruženje okuplja oko 200 istaknutih doktora nauka i istraživača bh. porijekla, koji žive većinom u Sjevernoj Americi (Kanadi i SAD) ali i u Zapadnoj Evropi. Svrha i cilj Bosanskohercegovačko-američke akademije nauka i umjetnosti su „širenje i razvoj nauke i umjetnosti u bh. dijaspori u SAD i Kanadi. Akademija ima namjeru da poveže bh. naučnike, umjetnike i pojedince istaknute u svojim profesionalnim oblastima, kao i da gradi mostove saradnje sa domovinom. Akademija među bh. dijasporom promovira duh intelektualne raznolikosti i slobodne razmjene ideja u uvjerenju da je znanje bogatstvo koje se može i treba dijeliti. Akademija organizuje, u saradnji sa bh. univerzitetima, institucijama i pojedincima, godišnje susrete u BiH pod nazivom „Dani BHAAAS-a u BiH“. Prvi ovakav skup organizovan je u Sarajevu 2009. godine, drugi u Tuzli u oktobru 2010. godine, treći u Zenici u oktobru 2011. godine, a četvrti u Sarajevu. Najveći dosadašnji godišnji skup BHAAAS-a, sa 1400 učesnika i 120 predavača na 18 seminara, organizovan je u Zenici u oktobru 2011. godine. Kurseve iz patologije, pedijatrijske psihijatrije, pedijatrijske reumatologije, opšte medicine, intenzivne njege, onkologije, neurohirurgije i ortopedine pohađalo je 438 ljekara i 680 medicinskih sestara iz Hrvatske, Slovenije, Srbije, Norveške, Francuske, SAD i BiH (Sarajeva, Tuzle, Brčkog, Banje Luke, Mostara, Lukavca, Travnik, Nove Bile, Orašja, Zenice i drugih opština Zeničko-dobojskog kantona). Ovogodišnji skup održan je u Sarajevu od 18. do 21. aprila 2012. godine u saradnji sa Akademijom nauka i umjetnosti BiH, Kliničkim univerzitetskim centrom Sarajevo, odnosno Univerzitetom u Sarajevu. Seminare iz medicine, pravnih i tehničkih nauka pohađalo je oko 1,200 učesnika iz BiH (Sarajeva, Tuzle, Banje Luke, Mostara, Zenice, Foče, Teslića), Slovenije, Hrvatske, Holandije, Francuske, Britanije, Norveške, Srbije, Njemačke,

²⁸ www.bhaaas.org

Makedonije i SAD, a 102 člana BHAAAS-a vodili su predavanja zajedno sa kolegama iz BiH. Peti godišnji susreti BHAAAS-a u BiH biće održani od 25. do 27. aprila 2013. godine u Mostaru a fokus skupa biće medicinske nauke.

Udruženje građana Lastavica iz Češke je osnovano 2009. godine s ciljem zaštite i očuvanja kulture zemalja bivše Jugoslavije u Češkoj Republici te njenog aktivnog širenja, propagiranja i svestrane podrške u Češkoj Republici i drugdje; te s ciljem razvoja i podrške nauke i obrazovanja u ČR i u zemljama bivše Jugoslavije naročito u oblasti medicine i tehnike. Udruženje je prevelo i izdalo na češkom jeziku 6 svezaka izabranih djela Ive Andrića, te prevode Meše Selimovića, Alekse Šantića, Vladimira Pištala, Branka Ćopića i drugih. Ovo udruženje je u novembru 2011. uz podršku Ambasade Češke Republike u Sarajevu organizovalo Kongres Bosansko-hercegovačke medicinske inicijative (BMI) u Sarajevu. Učesnici Kongresa su bili ljekari porijeklom iz BiH koji žive i rade u Češkoj, Njemačkoj, Švicarskoj, Francuskoj, Engleskoj, SAD i Holandiji, kao i njihove kolege iz BiH te delegacija sa čeških medicinskih fakulteta i klinika. Ciljevi kongresa su bili: povezivanje medicinskih fakulteta u BiH i Češkoj Republici kao početak šire medicinske i međuuniverzitetske saradnje među državama i univerzitetima; organizovanje razmjene studenata, ljekara na specijalizaciji i specijalista Češke Republike i BiH, ali i drugih zainteresovanih učesnika; unapređenje saradnje u medicinskoj naučno-izdavačkoj djelatnosti; uvođenja BiH medicine u zajedničke naučne projekte EU. Tokom kongresa održana je serija naučno-stručnih predavanja, radionica i sastanaka iz oblasti: urgentne medicine, traumatologije, umjetne oplodnje, kliničke psihologije, transplantacije, dječije onkologije, liječenje melanoma, opekotina, liječenje zavisnosti i njega starih lica. Inače, Bosansko-hercegovačka medicinska inicijativa je dosada okupila oko 1.100 ljekara iz dijaspore i BiH.

Napominjemo da članovi svih ovih organizacija svoje aktivnosti obavljaju u potpunosti **na volonterskoj osnovi bez ikakve organizovane podrške od strane institucija BiH.**

Takođe postoje primjeri osnivanja **organizacija regionalnog karaktera** koje povezuju emigranata iz regije Zapadnog Balkana s ciljem osnaživanja kulturnih i poslovnih veza. Npr. Američko-jugoistočnoevropska privredna komora u Čikagu koja radi čija namjera je stvaranje mreže uspješnih kolektiva i pojedinaca sa obje strane okeana, uz nastojanja da se poslovna saradnja ostvari i realizuje na obostrano zadovoljstvo. Regionalni karakter ima Udruženje Luka Praha u Češkoj koje se bavi kulturnim aktivnostima.

Očekivanja organizacija akademskog i stručnog karaktera, kao i mnogih pojedinaca, od BiH su vrlo realni i odnose se prije svega na:

- stvaranje mogućnosti da kroz prenos znanja i iskustva doprinesu razvoju BiH
- bolje informisanje o načinima ostvarivanja određenih prava (zdravstveno, penziono, nastavak školovanja u BiH i sl.)
- više informacija o prilikama za investiranje u BiH
- pomoć i olakšice za otvaranje malih i srednjih preduzeća u BiH
- više prilika za učenje maternjeg jezika

S obzirom da su ova očekivanja i zahtjevi vrlo realni, izuzetno korisni za BiH i u skladu sa iskustvima drugih zemalja u radu sa svojim dijasporama, MLJPI se u ovoj Informaciji više fokusira na njih i podržava ih.

Kako je već rečeno, iako veliki broj iseljenika iz BiH iz sve tri etničke zajednice nije uopšte uključen u rad udruženja i klubova, u dosadašnjim kontaktima sa MLJPI veliki broj pojedinaca

iz iseljeništa **iskazuje spremnost na saradnju s institucijama u BiH na konkretnim projektima i želju da doprinesu razvoju BiH.** Ovo se naročito odnosi na najstručniji dio iseljeništa i na mlade ljude.

2.6. Maternji jezik i kultura

Pitanje dopunskih škola maternjeg jezika je pitanje u nadležnosti Ministarstva civilnih poslova BiH. To je kompleksno pitanje o kome je Vijeće ministara bilo više puta izvještavano, donošeni su i zaključci ali nažalost još uvijek nema poboljšanja u ovoj oblasti. MLPI je ponovo u oktobru 2011. uputio poseban materijal o stanju sa učenjem maternjeg jezika u iseljeništu, međutim, kako je ovo važno pitanje kratko ćemo ga izložiti i u ovoj informaciji.

Učenju maternjeg jezika i očuvanju kulture u iseljeništu poklanja se jako malo pažnje i podrške od strane institucija u BiH što je jedan od razloga ubrzane asimilacije djece bosankohercegovačkih iseljenika. Danas u mnogim zemljama svijeta imamo mlade ljude porijeklom iz BiH koji su stekli visoko obrazovanje na jezicima zemalja prijema, ali su njihove jezičke kompetencije na maternjem jeziku vrlo ograničene.

Postoje tri načina organizovanja učenja maternjeg jezika za učenike migranškog porijekla u inostranstvu:

- nastava maternjeg jezika postaje **integrirana u redovni sistem obrazovanja** i finansirana od strane nacionalnih obrazovnih sistema zemalja prijema
- nastava maternjeg jezika **u okviru bilateralnih sporazuma** između zemlje prijema i zemlje porijekla što obično finansira zemlja porijekla uz određeni doprinos zemlje prijema.
- nastava maternjeg organizovana **u okviru organizacija ili vjerskih zajednica** iseljeništa

Jedan dio djece BiH porijekla pohađa ovaj prvi gore navedeni model učenja maternjeg jezika koji je intergiriran u redovan obrazovni sistem u zemljama prijema i iako se smatra najboljim rješenjem za učenje maternjeg jezika on ima i svoje nedostatke, a to što nastava maternjeg nije obavezna, što je potreban određeni broj učenika za organizovanje nastave, nedovoljan fond časova i nedostatak udžbenika prilagođenih djeci migranškog porijekla.

Nastava maternjeg jezika u okviru bilateralnog sporazuma za djecu BiH porijekla ne postoji ni u jednoj zemlji iako je BiH potpisala bilateralne sporazume o saradnji u oblasti kulture, obrazovanja i nauke sa nekoliko zemalja. Razlog za nepostojanje nastave maternjeg jezika u okviru postojećih bilateralnih sporazuma je rascjepkanost nadležnosti za obrazovanje u BiH i nedostatak finansijskih sredstava.

U malom broju zemalja organizovane su dopunske škole u okviru organizacija ili vjerskih zajednica sa malim brojem djece, neodgovarajućim nastavnim kadrom i nizom problema vezanih za finansiranje nastave.

Jedan broj djece porijeklom iz BiH pohađa dopunsku nastavu susjednih država, Hrvatske i Srbije, koja se uči po nastavnim planovima i programima tih država.

Dopunska nastava za djecu građana BiH u inostranstvu je u nadležnosti Ministarstva civilnih poslova koje je izradilo Nastavni plan i program za predmete dopunske nastave djece državljana BiH u inostranstvu iz grupe nacionalnih predmeta od prvog do četvrtog razreda osnovne škole i štampalo udžbenik dopunske nastave. Ovaj udžbenik nije u dovoljnoj mjeri

prilagođen djeci migrantskog porijekla iz dva razloga: isuviše je komplikovan za njihov nivo znanja maternjeg jezika i rađen je uzimajući u obzir kontekst Bosne i Hercegovine koji je nepoznat djeci u iseljeništvu. Stoga se ovaj udžbenik ne može koristiti za učenje maternjeg jezika u školama u Austriji ali može biti od velike pomoći u radu nastavnika.

2008. godine Vijeće ministara je usvojilo Informaciju o stanju u oblasti dopunske nastave u inostranstvu koju je pripremio ekspertski tim sastavljen od predstavnika Ministarstva civilnih poslova, Ministarstva vanjskih poslova i Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice. Doneseni su zaključci da se ova Informacija uputi entitetskim ministarstvima obrazovanja s ciljem informisanja i eventualnog uključivanja u rješavanje ovog pitanja s obzirom na njihove nadležnosti u oblasti obrazovanja. Istim zaključkom Vijeće ministara je zadužilo Ministarstvo vanjskih poslova da na osnovu raspoloživih podataka sačini listu država u kojima je prioritetno potrebno organizirati dopunsku nastavu za djecu državljana BiH, te da prikupi informacije o spremnosti država domaćina na potpisivanje bilateralnih sporazuma, njihovo učešće i pomoć u rješavanju ovog pitanja. Na osnovu toga trebalo je pripremiti tekst bilateralnih sporazuma i preduzmu aktivnosti na potpisivanju istih.

S obzirom da dosadašnji napori usmjereni ka organizovanju dopunske nastave u zemljama prijema nisu urodili plodom, stav MLJPI je da se određeni oblici učenja maternjeg jezika za djecu iz iseljništva trebaju organizovati u BiH. To bi mogle biti ljetne škole maternjeg jezika, sportsko edukativni kampovi, ekskurzije u BiH, studentske prakse, on-line učenje maternjeg jezika i slično što rade i zemlje u okruženju. Ovakve aktivnosti bi se većinom organizovale tokom raspusta u BiH i imale bi višestruku korist djeci iz iseljništva: učenje maternjeg jezika, upoznavanje sa domovinom, druženje i povezivanje sa vršnjacima iz BiH itd.

Za organizovanje ovih aktivnosti potrebno je izdvajanje manjih budžetskih sredstava s obzirom na značaj ovih aktivnosti. Istovremeno, ovim bi se istakao interes države za ovo pitanje koji je dosada izostao. MLJPI je u gore pomenutom materijalu upućenom Vijeću ministara u oktobru 2011. godine predložio ovakva rješenja.

Napominjemo da je MLJPI u svom Sektoru za iseljništvo u ljetnim mjesecima 2010., 2011. i 2012. godine organizovao praksu za studente iz iseljništva tokom koje su kroz svakodnevni rad i kontakte imali priliku da unaprijede znanje svog maternjeg jezika i da bolje upoznaju domovinu čime se stvaraju dugoročniji kontakti koji su od velikog značaja za saradnju sa iseljništvom. Međutim, praksa je organizovana na potpuno volonterskoj osnovi i bez ikakve nadoknade učesnicima.

2.7. Veze sa BiH

Najveći broj pripadnika iseljništva **zadržava jaku vezu sa BiH**, prije svega sa porodicom, prijateljima i komšijama. Pokazatelji ovih snažnih veza su njihove česte posjete domovini. Pripadnici iseljništva koji borave u zemljama EU posjećuju BiH 1-2 puta godišnje, 3-4 puta godišnje iz zemalja bivše Jugoslavije i do jednom godišnje iz prekookeanskih zemalja.²⁹ Takođe, većina redovno šalje novac kao pomoć roditeljima i drugim članovima porodice u BiH.

²⁹ IOM, IASCI. 2010. "Maximising the Development Impact of Migration-related Financial Flows and Investment to Bosnia and Herzegovina."

Što se tiče poslovnih veza sa BiH, one su daleko skromnije. Manje od 1/5 emigranata drži dio svoje uštedevine na bankarskim računima u BiH, a samo 6% je investiralo u BiH (dok čak 32,3% njih planira investirati u budućnosti).³⁰

Iako zadržavaju većinom privatne veze, pripadnici iseljništva su sve više isključeni iz društveno političkih dešavanja u BiH. Najočitiiji primjer je konstantan **pad broja glasača** kako pokazuju dole navedeni podaci Centralne izborne komisije (CIK) BiH o glasanju putem pošte:

Tabela 8. Glasanje iz inostranstva

Godina	Br. prijavljenih birača iz dijaspore	Glasalo
1996	458.000	389.000
1998	447.298	362.300
2000	232.739	99.996
2002	58.949	33.267
2004	27.402	18.864
2006	36.441	22.142
2008	33.678	20.224
2010	36.673	22.338
2012	37.359	24.561

Istovremeno, daleko su aktivniji na izborima u zemljama prijema. Tako je 69% emigranata iz BiH glasalo na općim izborima u Švedskoj dok ih je samo 26% glasalo dvaput ili više puta na izborima u BiH.³¹

Jedno istraživanje rađeno sa Srbima iz BiH u Švedskoj ukazuje da većina ispitanika nikada nije glasala na izborima u BiH, da nisu aktivni ni u jednoj političkoj partiji, niti učestvuju u finansiranju istih.³²

Sve do 2008. godine CIK nije poduzimao nikakve posebne aktivnosti prema biračima izvan BiH, da bi 2008. pristupilo procjeni izbora iseljništva u SAD i Skandinavskim zemljama kada je ustanovljeno da je u prethodnom periodu napravljeno dosta grešaka.³³ Zbog toga se od aprila 2010. radilo na planiranju i obučavanju birača izvan BiH za izbore 2010. godine i to u sljedećim zemljama: SAD, Skandinavske zemlje, Austrija, Slovenija, Hrvatska, Srbija i Crna Gora.

Za izbore 2010. godine organizovano je i lično glasanje u onim DKP-ima u kojima je broj prijavljenih iznosio najmanje 50. Za glasanje u DKP-ima ukupno je prijavljano 1.065 glasača od čega je glasalo 713, a glasanje je organizovano u DKP-ima u Njemačkoj, Austriji, Norveškoj i Danskoj. Glasanje u DKP-ima je bilo planirano i na lokalnim izborima 2008. godine, ali nije izvršeno jer su se samo 224 osobe ukupno prijavile za glasanje u DKP-ima.

³⁰ Ibid

³¹ Iz prezentacija prof. dr. Rolanda Kostića na Regionalnoj radionici o vezivanju migracije i razvoja, Sarajevo 13 i 14 oktobar 2011.

³² Hall, Jonathan i Kostić, Roland. 2008. "Integracija u zemlji prijema i pomirenje u zemlji porijekla: dijaspora bosanskih Srba u Švedskoj"

³³ Iz govora Irene Hadžiabdić, predsjednice CIK-a, na V kongresu Svjetskog saveza dijaspore BiH 22.5.2010.

Takođe, zbog malog broja prijava birača za glasanje u diplomatsko-konzularnim predstavništvima BiH za Lokalne izbore 2012., Centralna izborna komisija BiH je donijela odluku da neće organizirati glasanje u diplomatsko-konzularnim predstavništvima BiH.

Jedan od zahtjeva iseljeničtva je da se glasanje pored u DKP-ima omogući i u mjestima u kojima živi veliki broj iseljeničtva. Međutim, u CIK-u smatraju da to neće biti moguće iz dva razloga. Prvi je zato što glasanje u DKP-ima u inostranstvu još uvijek nije testirano (prvi put predviđeno za 2008. ali ne i obavljeno), a drugi razlog je to što iseljeničtvo živi po etničkim zajednicama na različitim lokacijama pa bi bilo vrlo skupo i teško napraviti fer izbore na više lokacija izvan DKP-a i zadovoljiti svaku etnički zajednicu (npr. U SAD u St. Louisu žive većinom Bošnjaci, u Chicagu Srbi, Detroitu Hrvati itd. pa bi u svim ovim mjestima trebalo ravnopravno organizovati izbore što bi bilo vrlo skupo i teško izvodivo).

Iz CIK-a su takođe napomenuli da pri popuni registracijskih obrazaca birači ispuštaju bitne podatke iz straha da će izgubiti neka prava u BiH zbog čega njihovi registracijski listići često ne budu kompletni. Najčešći razlozi za odbijanje prispjelih prijava za registraciju birača izvan BiH za glasanje na Opštim izborima 2010. bili su: nedostatak validnih dokaza o državljanstvu, identitetu i prebivalištu.³⁴

2.8. Razvojni resursi iseljeničtva

Uloga različitih resursa dijaspore u razvoju i smanjenju siromaštva zemalja porijekla sve je više priznata i preporučena od strane brojnih međunarodnih institucija na globalnom (UN) i regionalnom nivou (EU). Razvojni resursi dijaspore uključuju finansijski, ljudski i socijalni kapital. Pod **finansijskim kapitalom** se misli na transfer novčanih doznaka iz dijaspore, štednju, direktna investiranja dijaspore i robnu razmjenu. **Ljudski kapital** podrazumijeva obrazovanost, stručnost i kvalifikovanost dijaspore, a **socijalni** nove društvene, kulturne i političke vrijednosti migranata koje mogu pomoći društvenom i ekonomskom razvoju zemlje porijekla i poslužiti kao most saradnje na međunarodnom nivou.

Međunarodni dokumenti

Postoji niz dokumenata Ujedinjenih nacija i Evropske unije koji preporučuju vezivanje migracije/dijaspor sa razvojem zemalja porijekla, među njima su: Preporuke Globalne komisije za međunarodne migracije (2005); Prvi dijalog Generalne skupštine UN-a na visokom nivou o međunarodnim migracijama i razvoju (2006), Evropski pakt o imigraciji i azilu (2008) itd. Važeće smjernice EU kada je u pitanju Globalni pristup migraciji i mobilnosti (GAMM)³⁵ predlažu zemljama članicama EU da u saradnji sa partnerskim zemljama uspostave sveobuhvatan okvir za upravljanje migracijom na koherentan i obostrano koristan način, te da EU u svoj okvir vanjske politike, uključujući svoju politiku razvojne pomoći, usklađen sa internim prioritetima EU, uključi i ovu oblast. U GAMM radnom dokumentu Evropske komisije navedeno je, između ostalog, da „strategije i programi koje utvrđuju

³⁴ Akt CIK od 25.8.2011.

³⁵ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, *The Global Approach to Migration and Mobility*, SEC(2011)1353 final, Brussels, 18.11.2011. COM (2011)743 final, http://ec.europa.eu/home-affairs/news/intro/docs/1_EN_ACT_part1_v9.pdf pregledano 2.12.2012.

zemlje porijekla migranata treba da uključe održavanje komunikacije s dijasporom“ te da „EU treba da pomogne zemljama koje je napustio veliki broj visokokvalifikovanih kadrova da definišu i implementiraju sveobuhvatnije politike koje će pomoći u zadržavanju kvalifikovanih državljana te istovremeno privući povratak i profesionalnu reintegraciju kvalifikovanih povratnika“³⁶. GAMM jednim od svoja četiri glavna stuba smatra maksimiziranje razvojnog efekta migracije i mobilnosti, te preporučuje da **EU mora snažnije pomoći razvoj kapaciteta u partnerskim zemljama** u smislu da im pomogne ojačati koordinaciju i koherentnost politika migracije i razvoja, kao i jačanje veza između navedenih politika sa otvaranjem novih radnih mjesta i politikama obrazovanja, zdravstva i stanovanja.

Preporuke koje ovi dokumenti daju zemljama porijekla migranata ukratko su sljedeće: inkorporiranje pitanja migracija u nacionalne razvojne planove uključujući i strategije smanjenja siromaštva; osnaživanje razvojnog potencijala migrantskih doznaka odgovarajućim mjerama poput smanjenja troškova transfera i lakšeg pristupa bankarskim uslugama i kreditima; zadržavanje visokovalifikovanih u zemlji kao i poticaj povratka onih koji su migrirali uključujući privremeni i virtuelni povratak i "cirkuliranje" pameti; poticanje dijaspore da pomaže razvoj kroz štednju i investiranje u zemljama porijekla i učešće u transnacionalnim mrežama znanja.

Među zemljama porijekla sve više raste svijest da njihove dijaspore mogu biti resurs za smanjenje siromaštva i razvoj u zemlji. Glavne prepreke za korištenje dijaspore u razvojne svrhe su prije svega nedovoljno razvijene politike prema dijaspori. Sve je više zemalja sa brojnijim dijasporama koje imaju razrađene dokumente i mehanizme koji povezuju svoje dijaspore sa razvojem, olakšavaju korištenje njihovih finansijskih, ljudskih i socijalnih resursa, te nude različite oblike saradnje sa pripadnicima dijaspore. **Većina zemalja u našem okruženju već je poduzela niz mjera kako bi vezala resurse svojih dijaspore sa sopstvenim razvojem.** Hrvatska se fokusirala na izradu politika povrata pameti i uspostavljanje mreža naučne dijaspore te usvojila strategiju saradnje sa dijasporom. **Srbija** postiže dobre rezultate na jačanju ekonomskog partnerstva sa dijasporom ali i na povratku stručnjaka, razvoju zakonodavstva vezanog za dijasporu uključujući i strategiju saradnje sa dijasporom, te lobiranje putem dijaspore u svrhu poboljšanja imidža Srbije na međunarodnom nivou. **Albanija** se takođe fokusira na programe povrata pameti i na osnaživanje uticaja novčanih doznaka iz dijaspore na razvoj zemlje.

Radi poređenja napravljena je sljedeća tabela koja uporedno prikazuje podatke o broju emigranata, njihovom postotku u odnosu na ukupan broj stanovnika, postotku emigracije visokoobrazovanih-odlivu pameti i obimu novčanih doznaka za BiH i zemlje u regiji. Iz tabele se vidi da je BiH na drugom mjestu u regiji po broju emigranata u odnosu na ukupan broj stanovnika (iza Albanije), da ima najveći priliv novčanih doznaka iz iseljeničtva u odnosu na bruto društveni proizvod (BDP), dok je po procentu emigracije visokoobrazovanih BiH na trećem mjestu u regiji (iza Makedonije i Hrvatske).

³⁶ Commission Staff Working Paper – Migration and Development accompanying the document *The Global Approach to Migration and Mobility*, SEC(2011)1353 final, Brussels, 18.11.2011. COM (2011)743 final, str. 10 i 11 http://ec.europa.eu/home-affairs/news/intro/docs/2_EN_autre_document_travail_service_part1_v3.pdf pregledano 15.5.2012.

Tabela 9: Uporedni prikaz stanja emigracije, odliva pameti i doznaka u regiji

	Broj emigranata (2010)	% emigranata u odnosu na ukupnu populaciju (2010)	% emigracije visokoobrazovanih (2000)	Doznake milijardi US\$ (2009)	Doznake % BDP (2009)
Albanija	1.438.300	45,4%	9%	1,317	10,9%
BiH	1.461.000	38,9%	23,9%	2,167	12,7%
Hrvatska	753.900	17,1%	24,1%	1,476	2,4%
Makedonija	447.100	21,9%	29,1%	401	4,5%
Srbija	2.298.352 (podaci iz 2008)	21,9% (podaci iz 2008)	17,4% (podaci iz 2008)	5,406	12,6%

Izvor podataka: Svjetska banka.³⁷

2.8.1. Ljudski resursi iseljenišva

Jedna od posljedica rata u BiH je emigracija visokokvalifikovane radne snage što ima snažan negativan uticaj na razvoj zemlje i ugrožava nastojanja da BiH postane društvo zasnovano za znanju, kao što je predviđeno Strategijom razvoja Europske unije „Europa 2020“.

Kada je u pitanju, naprimjer, sektor zdravstva, Bosanskohercegovačka medicinska inicijativa procjenjuje da je BiH u periodu od 1992. do 2011. godine zemlju napustilo oko 30% medicinskog kadra³⁸, i to nakon sticanja medicinskog obrazovanja. Takođe, mada je prosjek u EU 300 stanovnika na jednog ljekara, u Unsko-sanskom kantonu i Livanjskom kantonu trenutno je na oko 3000 stanovnika dostupan samo po jedan ljekar, a u Sarajevskom kantonu taj omjer je 1500 : 1. Samo u toku 2011. godine preko 150 ljekara napustilo je Republiku Srpsku, dok je još 150 njih napustilo RS samo u prvih pet mjeseci 2012. godine.³⁹ Ovi podaci pokazuju posebno zabrinjavajući trend nastavka smanjivanja broja obučenog zdravstvenog kadra u BiH. Problem koji kontinuirano prouzrokuje odlazak je u niskim primanjima, lošoj infrastrukturi i nepostojanju odgovarajućih uslova za profesionalno usavršavanje u BiH.

Svjetska banka napravila je 2000. godine procjenu da je ukupni postotak emigracije visokoobrazovanih iz BiH 23.9% (a ljekara 11,1%), po čemu BiH zauzima jedno od vodećih mjesta u Europi i svijetu.⁴⁰ Procjene Instituta za radne studije u Bonu govore da je procenat visokoobrazovanih osoba koje su napustile BiH u periodu od 1989. do 1994. godine **28.6%**.⁴¹ Negativan trend odliva pameti nije specifičan samo za BiH. Naime, procjenjuje se da je **oko 70% visokoobrazovanih osoba iz regije** napustilo zemlje svoga porijekla, čime su ozbiljno

³⁷ World Bank, Migration and Remittances Factbook, 2011

³⁸ <http://www.bmi-bh.ba/index.php?lang=en>

³⁹ Miodrag Femić, predsjednik Udruge doktora medicine Jugoistočne Europe

⁴⁰ World Bank, Migration and Remittances Factbook, 2011

⁴¹ Dimova, Ralitzia i Wolff François-Charles. *Remittances and Chain Migration: Longitudinal Evidence from Bosnia and Herzegovina*. Institute for the Study of Labor. Bonn: mart 2009, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1369829 p.3, pregledano 28.11.2012.

ugrožene šanse za kreiranje ekonomije zasnovane na znanju odnosno za sveukupni razvoj zemalja Zapadnoga Balkana.⁴²

Ne postoje precizni podaci o ukupnom odlivu pameti iz BiH. Naprimjer, u istraživanju koje je uradio UNESCO u Veneciji „Nauka, tehnologija i ekonomski razvoj u Jugoistočnoj Evropi“⁴³ citirani su sljedeći podaci o odlivu pameti u oblasti tehničkih nauka koje je 2004. godine prezentirala Akademija nauka i umjetnosti BiH: „na osnovu istraživanja sprovedenog na uzorku koji čini jedna trećina naučno-istraživačkog osoblja u oblasti tehničkih nauka u BiH, utvrđeno je da je 79% istraživača inženjera, 81% magistara nauka i 75% doktora nauka u toj oblasti, napustilo zemlju.“⁴⁴

Tokom rata zemlju je takođe napustilo 260.000 djece osnovnog i srednjoškolskog uzrasta.⁴⁵ Mnogi od njih, kao i novostasale generacije, stekli su u međuvremenu univerzitetsko, ali i postdiplomsko obrazovanje.

Dijaspora iz BiH, u velikoj većini slučajeva, stavlja svoje ljudske, ali i finansijske i tehnološke resurse, profesionalne kontakte i iskustvo na raspolaganje matičnoj zemlji. Moguće je, ukoliko se saradnja institucija u BiH i naučne dijaspore održava i aktivno podstiče, privući ogroman ljudski potencijal iz dijaspore i uključiti ga u ključne razvojne procese u zemlji. Naučna dijaspora spremna je za razne vrste prijenosa znanja u zemlju svoga porijekla. Radi se o relativno dobro obrazovanoj i mladoj dijaspori koja predstavlja ogroman razvojni potencijal za BiH. Naprimjer u SAD od ukupnog broj bh. imigranata 35% je visokoobrazovano, u skandinavskim zemljama 25%, a u Sloveniji, Njemačkoj, Austriji i Švicarskoj do 5%. Prosjek starosti bh. imigranata u SAD je 30 a u EU 40 godina.

U BiH, nažalost, još uvijek nisu razvijeni mehanizmi za povratak pameti i korištenje ljudskih resursa iseljeničtva u svrhu razvoja zemlje. Zajednička izjava ministara nauke i tehnologije zemalja Jugoistočne Evrope potpisana 23.11.2012. godine u Sarajevu pod naslovom „Nauka prevazilazi političke granice“, kojom je predviđeno finansiranje „mjera za strateško uključivanje naučnika iz dijaspore“ u razvoj istraživačkih kapaciteta u zemljama Jugoistočne Evrope⁴⁶, dobra je poruka da zemlje regije, uključujući BiH, namjeravaju iskoristiti svoje naučne dijaspore kao značajan razvojni resurs.

⁴² Sara Nikolić, Boriša Mraović, Emina Ćosić, eds. (2011), 'Potencijal naučne dijaspore za priliv pameti: istraživanje slučaja BiH' u *Mobilnost i emigracija stručnjaka – lični i socijalni dobici i gubici*, Grupa z484 za migraciju i interkulturalne studije, Institut za istraživanje u oblasti obrazovanja: Beograd, urednici Nada Polovina i Tanja Pavlov, str. 38

⁴³ Uvalić, Milica (2005), 'Science, technology and economic development in South Eastern Europe' in *Science Policy. Series N1*. UNESCO: Venice available at: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001414/141495e.pdf> pregledano 22.11.2011.

⁴⁴ Matic, B. (2004), Statement at the meeting of the Inter-Academy Council for South-Eastern Europe (Budva, 7-8 October 2004), Montenegrin Academy of Sciences and Arts, Podgorica, 2004. (Izlaganje Božidara Matića, predsjednika ANUBiH na Vijeću akademija nauka JI Evrope u Budvi, 7. i 8. oktobra 2004. godine)

⁴⁵ Uvalić, Milica. 2005. Science, Technology and Economic Development in South Eastern Europe. UNESCO. Str. 32-33.

⁴⁶ UNESCO Venice, Ministers of South East Europe Adopt a Joint Declaration in Sarajevo: Science Transcends Political Borders, http://www.unesco.org/new/en/venice/about-this-office/single-view/news/ministers_of_south_east_europe_adopt_a_joint_declaration_in_sarajevo_science_transcends_political_borders/ pregledano 29.11.2012.

U proteklih nekoliko godina pokrenuto je, kako u bh. dijaspori tako i u institucijama BiH⁴⁷, niz pojedinačnih inicijativa usmjerenih ka mobilisanju i angažiranju stručne i naučne dijaspore. Kada se radi o recentnijim aktivnostima institucija BiH na umrežavanju naučne dijaspore, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH stupilo je u kontakt sa oko 250 doktora nauka i naučno-istraživačkih radnika bh. porijekla u svijetu i objavilo njihove autorizirane biografije 2010. i 2011. godine⁴⁸. Također, Ministarstvo je, putem svog Sektora za iseljenišтво, pokrenulo niz inicijativa za regionalno dogovaranje pristupa vezivanju migrantskih resursa sa razvojem zemalja porijekla na Zapadnom Balkanu.⁴⁹

Od aktivnosti drugih institucija u BiH treba izdvojiti Prvi i Drugi kongres bosanskohercegovačkih naučnika iz zemlje i svijeta koji su održani 2006. i 2008. godine u organizaciji Vlade Kantona Sarajevo - Ministarstva obrazovanja i nauke i Univerziteta u Sarajevu, a pod pokroviteljstvom Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH. Cilj kongresa je bio povezivanje i umrežavanje bosanskohercegovačkih naučnika iz zemlje i svijeta i postavljanje osnova za ugradnju znanja i istraživanja u sistemski okvir naučnog, privrednog, kulturnog i političkog razvoja Bosne i Hercegovine. Već Prvi Kongres je okupio preko dvije stotine eminentnih bosanskohercegovačkih naučnika iz zemlje i svijeta iz svih naučnih oblasti i pokazao neophodnost i izuzetnu važnost održavanja ovakvih okupljanja. Drugom kongresu bosanskohercegovačkih naučnika prisustvovalo je preko 400 naučnika iz Bosne i Hercegovine i svijeta. Kongres je rezultirao konkretnim projektima saradnje između naučnih institucija u BiH i svijetu, poput zajedničkog učešća univerziteta u projektima FP7 i Tempus projektima, ali i drugim oblicima naučne saradnje.

Klinički centar Univerziteta u Sarajevu pokrenuo je Bosanskohercegovačku medicinsku inicijativu (BMI). BMI je projekat usmjeren na sistemsko uvezivanje medicinskih radnika u BiH i inostranstvu s krajnim ciljem unapređenja stanja u zdravstvu u BiH. Kroz ovaj projekat se poboljšava komunikacija između medicinskih radnika i ustanova na teritoriji cijele BiH, a takođe i s medicinskom dijasporom u svijetu. Zahvaljujući ovom projektu uspostavljena je saradnja između bosanskohercegovačkih klinika i brojnih medicinskih instituta i klinika u svijetu.

Međunarodne organizacije koje su se bavile povratkom stručnjaka u BiH uključuju **UNDP** i **Austrijsku agenciju za razvoj (WUS Brain Gain)** projekat, ugašen po prestanku austrijskog izvora finansiranja krajem 2011. godine). Međunarodna organizacija za migracije (**IOM**) još uvijek aktivno radi na povremenom povratku manjeg broja stručnjaka u BiH – naprimjer u okviru regionalnog MIDWEB projekta koji finansira EU, te na projektima promocije cirkularne migracije. **Europska komisija**, putem svog TAIEX instrumenta za tehničku pomoć (su-) finansirala je dvije važne inicijative Ministarstva u oblasti migracija i razvoja u toku 2011. i 2012. godine. Prijedlog Ministarstva za finansiranje projekta u okviru IPA pretprijetne pomoći, koji se odnosio na podršku socijalnoj inkluziji i reintegraciji migranata povratnika, osobito mladih, s fokusom na razvoj lokalnih zajednica, mada je dobio podršku Vijeća

⁴⁷ Npr. vidjeti stranicu Bosanskohercegovačko-američke akademije nauka i umjetnosti BiH (Dani BHAAAS-a u BiH), www.bhaaas.org, pregledano 28.11.2012. godine

⁴⁸ Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, *Ko je ko u bh. dijaspori: doktori nauka i naučno-istraživački radnici*, septembar 2010. i septembar 2011. godine, <http://www.mhrr.gov.ba/iseljenistvo/Publikacije/?id=825> pregledano 29.11.2012. godine

⁴⁹ Vidjeti zaključke i preporuke regionalnih skupova o migraciji i razvoju održanih u Sarajevu 2011. i 2012. godine na www.mhrr.gov.ba (Iseljenišтво)

ministara i Direkcije za europske integracije BiH, nije, nažalost, dobio podršku Europske komisije.

I nevladine organizacije su imale/imaju par projekata povrata pameti i prenosa znanja iz iseljeničtva u BiH. Najvažniji je programa koji već nekoliko godina sporovodi organizacija Bosanskohercegovačko-američka akademija nauka i umjetnosti (BHAAAS) koja okuplja više od 170 doktora nauka BiH porijekla u SAD. BHAAAS je četiri godine zaredom organizovao manifestaciju "Dani Bosanskohercegovačko-američke akademije nauka i umjetnosti u BiH" u okviru koje su članovi BHAAAS-a, potpuno volonterski, održavali predavanja na fakultetima, stručne seminare, obavljali operacije i radili na zajedničkim projektima sa kolegama iz BiH. Važnost ovakvih projekata morale bi prepoznati i finansijski podržati i institucije BiH.

Takođe postoje i pojedinačni slučajevi privremenog povratka stručnjaka / povremenih posjeta i uspostavljanja saradnje između institucija u BiH i institucija na kojima su angažovani stručnjaci u inostranstvu porijeklom iz BiH. Vrlo često se kroz ovu saradnju vrši i donacija opreme, i iako je u humanitarne svrhe, donirana oprema podliježe plaćanju poreza i carine u BiH što bi trebalo promijeniti i drugačije regulisati u budućnosti.

Ovdje treba posebnu pažnju skrenuti na mlade i obrazovane ljude u iseljeničtvu. Istraživanje koje je 2011. sprovedla Međunarodna organizacija za migracije (IOM) pod naslovom "BiH ili ne BiH" na uzorku od 847 ispitanika u dijaspori i povratnika iz dijaspore prosječne starosti 32 godine ukazuje na sljedeće:

- Mlada BiH dijaspora je visokoobrazovana: preko 56% ispitanika ima diplomsko ili postdiplomsko obrazovanje
- 48% njih ima samo BiH državljanstvo, 43% dvojno, a 9% samo strano državljanstvo
- 51% ispitanika ima namjeru da se vrati u BiH od čega 64% ima za cilj stalni povratak
- Mnogi migranti zainteresovani su za razvoj poduzetništva – treba im podrška u vidu informisanja, umrežavanja, finansiranja i pomoći za razvoj biznisa
- Mladi iz dijaspore, bez obzira na njihove namjere povratka, žele pomoći razvoju BiH. Ukoliko bi te želje i vještine, iskustvo i znanje koje mlada bh. dijaspora nudi mogli biti podržani šansama u BiH, i sama zemlja i ovi migrant mogli bi doći u poziciju da razviju obostrano koristan recipročan odnos povezujući migraciju i razvoj, kaže se u ovom istraživanju.

2.8.2. Finansijski resursi iseljeničtva

Kada se govori o finansijskim resursima iseljeničtva, na prvom mjestu se misli na **novčane doznake** (pošiljke) gdje je najočitija veza između migracije i razvoja, odnosno, smanjenja siromaštva. Prema podacima Centralne banke BiH, iseljeničtvo iz BiH godišnje u BiH pošalje između 2 i 2,5 milijarde KM u obliku novčanih pošiljki što u odnosu na bruto društveni proizvod (BD) iznosi do 13%. Ovaj finansijski priliv je veći od direktnih stranih investicija kao i od ukupne međunarodne razvojne pomoći Bosni i Hercegovini.⁵⁰

Podatke o novčanim doznakama i transferima iz inostranstva vodi Centralna banka BiH i prema njima su novčane doznake iz inostranstva u 2011. godini iznosile 2.008 miliona KM što

⁵⁰ Migracioni profil BiH za 2010. godinu, mart 2011, str. 67

čino oko 7% BDP. Svjetska banka, čije su procjene o obimu novčanih doznaka već godinama nešto više od zvaničnih podataka Centralne banke BiH, daje podatak da su doznake za 2011. godinu u BiH iznosile 2.980 miliona KM ili oko 10% BDP-a. Nešto niži procenat učešća novčanih doznaka u BDP-u BiH u toku 2011. godine u odnosu na prethodne godine rezultat je, između ostalog, rasta BDP-a.⁵¹

Uobičajene su procjene da se polovina novčanih doznaka šalje zvaničnim kanalima – putem banaka i kompanija za transfer novca - dok druga polovina stiže neformalnim kanalima – donosi se lično, šalje preko prijatelja i poznanika. Međutim, nedavno sprovedeno istraživanje ukazuje da bi iznos novčanih doznaka koji se u BiH šalje neformalnim kanalima mogao biti višestruko veći od iznosa poslanog zvaničnim kanalima. Tako je u 2009. godini samo 22,5% novčanih pošiljki poslano zvaničnim kanalima što ukazuje da neformalni kanali ostaju preferirani način transfera novca za većinu emigranata iz BiH⁵².

Tabela 10: Novčane doznake iseljeništa od 2002. do 2011. godine

Novčane doznake iseljeništa, kompenzacije uposlenih i transferi migranata		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Centralna banka BiH	KM u mil.	1.967	1.973	2.317	2.319	2.469	2.771	2.522	2.091	2.010	2.008
	EUR u mil.	1.006	1.009	1.185	1.186	1.262	1.417	1.289	1.069	1.027	1.030
Svjetska banka	KM u mil.	2.213	2.537	3.004	2.961	3.217	3.914	3.966	3.815	3.320	2.980
	EUR u mil.	1.131	1.297	1.536	1.514	1.645	2.001	2.028	1.950	1.697	1.524

Za Bosnu i Hercegovinu bi bilo važno da podstakne formalizaciju tokova novčanih pošiljki, odnosno, da motivira slanje istih formalnim putevima, kroz smanjenje troškova njihovog transferisanja, kao i da nastoji da podstakne plasiranje novčanih pošiljki u prozvodne investicije.⁵³

Štednja emigranata iz BiH, iako većinom zadržana u zemljama prijema, predstavlja ogroman finansijski resurs, nekoliko puta veći od iznosa novčanih doznaka. Pretpostavlja se da je riječ

⁵¹ Migracioni profil BiH za 2011. godinu, april 2012., str. 70

⁵² IOM, IASCI. 2010. "Maximising the Development Impact of Migration-related Financial Flows and Investment to Bosnia and Herzegovina."

⁵³ Centralna banka, septembar 2008, Makroekonomski efekti novčanih pošiljki iz inostranstva

o iznosu od nekoliko milijardi eura godišnje⁵⁴, što uz odgovarajuće podsticaje, jemstva i regulatorni okvir, može biti usmjereno ka investiranju i štednji u BiH.

Istraživanje koje je sa emigrantima iz BiH u Austriji 2009. godine sproveo IOM i istraživačka kuća IASCI (International Agency for Source Country Information) za potrebe Razvojne banke Austrije pokazuje da su emigranti iz BiH u Austriji tokom 2008. godine u BiH poslali oko 161 milion eura u formi novčanih doznaka, dok su istovremeno u bankama u Austriji uštedili između 350 i 480 miliona eura. Stručnjaci iz ove dvije organizacije smatraju⁵⁵ da štednja emigranata, pored doznaka, treba biti u fokusu inicijativa koje imaju za cilj vezivanju razvoja i migracija. Prema njihovim riječima, bilo bi važno da se u nacionalnim razvojnim dokumentima predvidi razvijanje finansijskih programa za privlačenje štednje emigranata za investiranje i štednju u BiH⁵⁶, sistematičniji pristup ovoj problematici putem različitih institucija u BiH, osnivanje međuinsitucionalne radne grupe koja bi tretirala ovu problematiku, ali i više istraživanja o štednji i doznakama emigranata iz BiH.

Istraživanje o finansijskim doprinosima iseljeništa,⁵⁷ rađeno u prvoj polovine 2010. godine na inicijativu Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice uz saglasnost Vijeće ministara (dostavljeno Vijeću ministara početkom decembra 2011.), zaključuje da u BiH postoji opšte odsustvo koherentnih politika usmjerenih prema migraciji i razvoju te da se emigranti/dijaspora ignorišu kao mogući agenti ekonomskog razvoja u javnoj sferi, te da uprkos enormnom potencijalnom uticaju - i pozitivnom i negativnom - migracionih fenomena na BiH, postoji iznenađujuće malo pouzdanih informacija u vezi sa ovim temama, te da nema dovoljno istraživanja da bi se maksimizirali razvojni potencijali doznaka iz inostranstva.

O **investiranju** iseljeništa u BiH se, nažalost, ne vode nikakvi podaci. Pretpostavlja da ona nisu velika ali da postoji investicijski potencijal koji bi trebalo potaknuti. U gore pomenutom istraživanju se navodi da je u BiH dosada investiralo 6% ispitanika a 26% njih planira da inicira ili proširi investicije u poslovna preduzeća u BiH u budućnosti. Migranti preferiraju da investiraju u mikro i mala i srednja preduzeća u sektorima: trgovine, nekretnina, proizvodnje, poljoprivrede i turizma. Za potencijalne investitore iz iseljeništa, raspoloživost odgovarajućeg kredita je važno pitanje jer veliki broj njih planira da nadopuni svoje investicije iz drugih izvora kao što su bankovne pozajmice, stoji u ovom istraživanju.

Iseljeništo takođe ima veliki potencijal za **razvoj turizma** u BiH (svaki treći turista u BiH dolazi iz iseljeništa), promociju poslovnih mogućnosti u BiH, prodaju domaćih proizvoda itd. Iseljeništo, naročito ugledni i stručni pojedinci, mogu pružiti pomoć BiH na njenom putu ka EU i raditi na poboljšanju njenog imidža u inostranstvu. Efikasnost ovakvog angažmana dijaspore pokazana je u slučaju Poljske i Irske, dok danas na tome najviše radi Srbija.

Ovdje treba spomenuti i važan doprinos iseljeništa kroz **filantropske aktivnosti i akcije humanitarne pomoći** (finansijska i robna pomoć) usmjerene prema lokalnim zajednicama,

⁵⁴ Procjenjuje se da su emigranti iz BiH u 2009. u zemljama prijema uštedili oko 4,6 milijarde eura (podatak iz istraživanja IOM, IASCI. 2010. "Maximising the Development Impact of Migration-related Financial Flows and Investment to Bosnia and Herzegovina.")

⁵⁵ Iz razgovora sa predstavnicima IASCI i IOM od 19.5.2009., IOM, Sarajevo.

⁵⁶ Npr. osnivanje Trust Funda u Austriji gdje bi emigranti iz BiH imali povoljnije uslove za štednju, dok bi se istovremeno ta sredstva usmjeravala na investiranje u BiH.

⁵⁷ IOM, IASCI. 2010. "Maximising the Development Impact of Migration-related Financial Flows and Investment to Bosnia and Herzegovina."

organizacijama i pojedincima u BiH. **Kada je riječ o robnoj pomoći, iseljništvo često nailazi na probleme oko oslobađanja od plaćanja carine i poreza zbog komplikovanih i neujednačenih procedura.** Uz to, od plaćanja carine i poreza izuzima se samo roba koja se smatra osnovnom potrepštinom poput hrane i odjeće pa se dešava da se na pomoć u obliku računarske i medicinske opreme mora platiti carina i porez.

3. PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR

3.1. Pravni okvir

Polaznu osnovu za rad u oblasti iseljništva predstavlja **Ustav Bosne i Hercegovine** u dijelu koji se odnosi na zaštitu državljana BiH u inostranstvu, državljanstvo i glasanje državljana BiH u inostranstvu. Ove ustavne odredbe su osnov za donošenje zakonskih propisa kojima se uređuju pojedina pitanja na koja se odnose. Od važnosti za rad sa iseljništvom su sljedeći zakonski propisi, zaključci, odluke, politike i strategije:

- **Zakon o ministarstvima i drugim organima uprave BiH** („Službeni glasnik BiH“ br. 5/03, 42/03, 26/04, 42/04, 45/06, 88/07, 35/09, 59/09 i 103/09) kojim je utvrđeno da je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH nadležno, pored ostalog, za kreiranje politike Bosne i Hercegovine prema iseljništvu (član 12.). U okviru ovog Ministarstva ustanovljen je **Sektor za iseljništvo** koji broji ukupno deset uposlenih. U okviru Sektora djeluju dva odsjeka: Odsjek za saradnju sa organizacijama iseljenih građana i Odsjek za privrednu, obrazovnu i kulturnu saradnju.
- **Zakon o državljanstvu BiH** („Sl. glasnik BiH“ br.4/97,13/97,41/02,6/03,14/03) utvrđuje uslove za sticanje i prestanak državljanstva BiH, kao i mogućnosti dvojnog državljanstva.
- **Izborni zakon BiH** („Službeni glasnik BiH", br. 23/01, 07/02, 09/02, 20/02, 25/02, 04/04, 20/04, 25/05, 52/05, 65/05, 77/05, 11/06, 24/06, 32/07, 33/08, 37/08 i 32/10) reguliše ostvarivanje biračkog prava državljanja BiH u zemlji i inostranstvu.
- **Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju BiH** («Službeni glasnik BiH» broj 18/03, od 01.07.2003. godine) između ostalog reguliše pitanje dopunske nastave za djecu u iseljništvu.
- **Opći pravci i prioriteti za provođenje vanjske politike Bosne i Hercegovine** iz 2003. godine je dokument Predsjedništva Bosne i Hercegovine kojim su utvrđeni osnovni pravci i prioriteti vanjske politike BiH, a briga o državljanima BiH u inostranstvu je sastavni dio te politike.

- **Zaključak Vijeća ministara BiH** sa 85. sjednice od 07.7.2005. godine kojim je prihvaćena Informacija o iseljeništvu i podržane predložene mjere Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice koje se odnose na donošenje nedostajuće zakonske regulative u oblasti iseljeništva, unapređenje dopunskog obrazovanja, podsticanje saradnje u oblasti informisanja, ekonomske saradnje, otvaranje kulturno-informativnih centara u inostranstvu i kontinuirano rješavanje pitanja od značaja za iseljeništvo.
- **Zaključak Vijeća ministara BiH o zaključivanju bilateralnih sporazuma o dopunskom obrazovanju** sa 96. sjednice od 27.10.2005. godine, koji je donešen nakon razmatranja Informacije o dopunskom obrazovanju djece u iseljeništvu, a koju je uputilo MLJPI. Ovim zaključkom je zaduženo Ministarstvo civilnih poslova da u što kraćem roku pokrene postupak zaključivanja bilateralnih sporazuma o dopunskom obrazovanju djece u iseljeništvu sa svim državama u kojima živi veći broj građana BiH.
- **Zaključak Vijeća ministara BiH o dopunskoj nastavi na maternjem jeziku** sa 46.sjednice od 8.5.2008. godine, nakon razmatranja Informacije o stanju u oblasti dopunske nastave u inostranstvu, koju je pripremio ekspertni tim sačinjen od članova iz MCP, MLJPI i MVP. Zaključkom je zaduženo Ministarstvo civilnih poslova da, u saradnji s entitetskim, kantonalnim i institucijama Brčko distrikta nadležnim za pitanje obrazovanja, sagleda stanje u ovoj oblasti i izvjesti Vijeće ministara o aktivnostima koje će poduzeti u cilju poboljšanja stanja u oblasti dopunskog obrazovanja djece u iseljeništvu. Istim zaključkom zaduženo je Ministarstvo vanjskih poslova da prikupi informacije o spremnosti država domaćina za zaključivanje sporazuma o organizovanju dopunske nastave za djecu državljana BiH u inozemstvu.
- **Zaključak Vijeća ministara BiH** sa 77. Sjednice održane 19.02.2009. godine kojim je Vijeće ministara usvojilo Informaciju o novčanim pošiljkama iseljeništva i zadužilo Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice da kroz saradnju s nekom od međunarodnih organizacija poduzme mjere na izradi studije o pitanju iseljeničkih novčanih pošiljki u BiH koja će sadržavati mjere i preporuke za efikasnije korištenje ovih sredstava u razvojne svrhe u BiH.
- **Odluka Vijeća ministara BiH o obavezi prikupljanja podataka za migracijski profil BiH** od 24.9.2009. kojom su zadužene institucije BiH, među kojima i MLJPI, da prikupljaju određene statističke podatke u okviru svojih nadležnosti i dostavljaju ih Ministarstvu sigurnosti za pripremu Migracijskog profila BiH na godišnjem nivou.
- **Zaključak Vijeća ministara BiH** sa 30. sjednice održane 4.12.2012. godine kojim je usvojena „Informacija o bosanskohercegovačkoj naučnoj dijaspori i mogućnostima njenog korištenja za razvoj Bosne i Hercegovine" te konstatovalo da smatra resurse iseljeništva, uključujući ljudske resurse odnosno naučnu dijasporu, važnim faktorom razvoja BiH, te preporučilo institucijama u BiH da koriste resurse iseljeništva za razvoj te da ih uključe u svoje razvojne dokumente.

- **Zaključak Vijeća ministara BiH** sa 31. sjednice održane održane 11.12.2012. godine na kojoj je razmatrana studija o prilivu finansijskih sredstava iz dijaspore u BiH pod naslovom „Maksimiziranje uticaja finansijskih tokova i investicija povezanih s migracionim kretanjima na razvoj Bosne i Hercegovine“. U usvojenom zaključku Vijeće ministara je preporučilo svim institucijama u BiH da pri izradi strateških dokumenata i drugih propisa iz svoje nadležnosti uzmu u obzir razvojne resurse iseljeništa, kako finansijske (novčane doznake, štednju, investicije), tako i ljudske resurse. S tim u vezi, Vijeće ministara je zadužilo Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice da navedenu studiju dostavi svim relevantnim institucijama u BiH.

U BiH **ne postoji poseban zakon koji reguliše pitanja vezana za iseljenišvo** iz BiH. MLJPI je 2010. godine pripremio Zakon o saradnji sa iseljeništvom međutim on nije usvojen od strane Vijeća ministara.

Od **strateških dokumenata** u koje je uključeno iseljenišvo najvažniji su:

- **Strategija migracije i azila BiH 2012-2015** u kojoj je jedan od ciljeva jačanje institucionalnih kapaciteta u BiH u cilju vezivanja migracije i razvoja. U okviru ovog cilja predviđena su dva seta mjera – prvi vezan za imigraciju i razvoj pod vođstvom Ministarstva sigurnosti (Sektora za imigraciju) i drugi vezan za emigraciju i razvoj koji se tiče MLJPI (Sektora za iseljenišvo). U okviru ovog drugog seta mjera predviđene su aktivnosti na Unapređenje pravnog i institucionalnog okvira u skladu sa preporukama i pozitivnim praksama EU u pravcu vezivanja resursa emigracije sa razvojem BiH kroz sljedeće konkretne aktivnosti: Donošenje pravilnika o prikupljanju podataka o emigraciji u Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Sektor za iseljenišvo i projektovanje softvera za obradu prikupljenih podataka, Podrška opštinama sa izraženom emigracijom stanovništva u jačanju njihovih kapaciteta za razvojnu saradnju sa iseljeništvom, Uspostava međuinstitucionalnog tijela za utvrđivanje smjernica za vezivanje emigracije sa razvojem BiH, Promoviranje značaja emigracije i razvoja kroz posebne radionice i seminare za predstavnike institucija u BiH, Javne kampanje na jačanju svijesti o važnosti emigracije za razvoj u privatnom, akademskom i nevladinom sektoru kao i u medijima, Podrška razvoju akademskih istraživanja u oblasti migracije, organizovanje međunarodnih skupova istraživača iz oblasti migracija u cilju uspostave mreža istraživača za dalja istraživanja, Učešće na seminarima, edukacijama, bilateralna saradnja, na regionalnom i međunarodnom nivou u svrhu razmjene iskustava s drugim zemljama u oblasti jačanja institucionalnih kapaciteta u cilju vezivanja migracija i razvoja, Angažovanje eksperata u svrhu edukacije u oblasti jačanja institucionalnih kapaciteta u cilju vezivanja migracija i razvoja.
- **Razvojna strategija BiH i Strategiju socijalne uključenosti BiH** (još uvijek nisu usvojene od strane VM) kao i prateći akcioni planovi ovih dokumenta koji utvrđuju mjere koje prepoznaju iseljenišvo kao faktor razvoja BiH. U nacrtu ovih dokumenata Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice je predvidjelo mjere obuhvataju: korištenje znanja i vještina iseljeništa u cilju kompetentnosti ljudskih resursa; mjere za stimulisane stručnjaka i preduzetnika iz iseljeništa za povratak, razvijanje programa

kružne migracije naučnika i stručnjaka, umrežavanje akademskog dijela iseljeničtva s lokalnim institucijama, razvoj obrazovanja i intelektualnog kapitala uključujući i povezivanje kadra iz iseljeničtva u cilju razvoja naučno tehnološke i poslovne infrastrukture; stvaranje i unaprjeđenje uslova za privlačenje štednje i novčanih doznaka iz inostranstva u cilju razvoja finansijskog tržišta; aktiviranje investicionog potencijala i resursa iseljeničtva u cilju razvoja malih i srednjih preduzeća; uključivanje stručnih potencijala iz iseljeničtva za prenos znanja i iskustva u procesu ubrzanja reforme obrazovanja u svrhu poboljšanja obrazovanja u BiH itd. Kako su akcioni planovi za ove dokumente rađeni odvojeno po entitetima, FBiH je dala prednost mjerama koje se odnose na umrežavanje i korištenje ljudskih resursa, a RS umrežavanju i investicijskom potencijalu u iseljeničtvu.

Na 13. sjednici od 12.07.2012. godine Vijeća ministara BiH donesen je zaključak je da se „odgađa izjašnjavanje o informaciji vezanoj za izradu Strategije razvoja i Strategije socijalne uključenosti BiH, ali da se podržavaju rokovi koji se odnose na provedbu strategija 2010-2014.godina”.

Osim pomenutih strateških dokumenata i neke druge strategije na državnom i entitetskom nivou prepoznaju iseljeničtvo kao bitan element u razvoju BiH i nalažu ispunjavanje određenih obaveza prema iseljeničtvu. To su: Strategija razvoja nauke u Bosni i Hercegovini 2010-2015, Strategija kulturne politike u BiH, Strategija zapošljavanja u BiH 2010 – 2014, Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini 2008-2015 i dr.

3.2. Institucionalni okvir

Direktnu nadležnost za iseljeničtvo u BiH imaju sljedeće institucije:

- **Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH** nadležno, pored ostalog, za kreiranje politike Bosne i Hercegovine prema iseljeničtvu (član 12. Zakona o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine). U okviru ovog Ministarstva ustanovljen je **Sektor za iseljeničtvo** koji broji ukupno deset uposlenih. U okviru Sektora djeluju dva odsjeka: **Odsjek za saradnju sa organizacijama iseljenih bh. građana** i **Odsjek za privrednu, obrazovnu i kulturnu saradnju**.
- **Ministarstvo vanjskih poslova BiH** pored ostalih poslova nadležno je i za podsticanje, razvijanje i koordinaciju saradnje sa iseljeničtvom iz Bosne i Hercegovine (član 8. Zakona o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine). U okviru ovog ministarstva djeluje Odsjek za međunarodnu naučnu, obrazovnu i kulturnu saradnju.

Druga institucije imaju indirektnu nadležnost po pitanju iseljeničtva poput Ministarstva civilnih poslova u dijelu koji se tiče obrazovanja, odnosno dopunske nastave, državljanstva, putnih isprava idr., Centralna izborna komisija po pitanju glasanja u iseljeničtvu i druge institucije.

Međutim, s obzirom da je pitanje iseljništva višesektorsko, mnoga pitanja koja se tiču iseljništva treba efikasnije rješavati na entitetskim, kantonalnim i općinskim nivoima vlasti. MLJPI će u narednom periodu raditi na osnaživanju institucija sa nižih nivoa vlasti, naročito opština, kako bi efikasnije sarađivale sa iseljništvom naročito u oblasti vezivanja resursa iseljništva sa lokalnim razvojem.

4. PROBLEMATIKA U RADU SA ISELJENIŠTVOM

Sektor za iseljništvo Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice u svom radu sa iseljništvom nailazi na niz problema. U ovom materijalu će biti nabrojani samo neki problemi koji su u direktnoj nadležnosti Ministarstva ali je za njihovo rješavanje potrebno uključivanje i saradnja drugih institucija u BiH.

Treba napomenuti da se u radu sa iseljništvom moraju uzeti u obzir dvije perspektive: a) **perspektiva iseljništva koja drži da je država obavezna štiti njihova prava kako u zemlji prijema tako i u BiH, te im pomoći u očuvanje maternjeg jezika, kulture i identiteta u inostranstvu;** b) **perspektiva BiH koja gleda na iseljništvo kao na mogući izvor resursa potrebnih za razvoj BiH.** Tek uzimanjem u obzir obiju perspektiva moguće je uspostaviti efikasno partnerstvo i reciprocitet u odnosima između BiH i njenog iseljništva. Međutim, i jedna i druga perspektiva podrazumijevaju **višesektorski pristup institucija s različitog nivoa vlasti u BiH.**

Perspektiva iseljništva - u smislu obaveza države prema ovoj populaciji - zahtijeva akciju na **državnom nivou** za rješavanje pitanja poput pitanja državljanstva, učešća na izborima, zaštite prava građana BiH u inostranstvu isl. **Na entitetskom i kantonalnom (ali i državnom) nivou** rješavaju se pitanja vezana za očuvanje jezika i kulture, dok su neki problemi vrlo konkretni i zahtijevaju akciju **u lokalnim zajednicama.**

Druga perspektiva u kojoj je iseljništvo **razvojni resurs BiH** takođe zahtijeva višesektorski pristup i iseljništvo bi trebalo biti uključeno u sve razvojne dokumente u BiH od lokalnog do državnog nivoa.

Imajući ovo u vidu, može se reći da su u BiH **pored nerazvijenog pravnog okvira prema iseljništvu, nedovoljno razvijeni i institucionalni kapaciteti te nedostaje međuresorni pristup** pitanjima iseljništva. Kako je rečeno, pitanja iseljništva rješava više sektora i više institucija na različitim nivoima vlasti koje često nemaju dovoljno ili nimalo informacija o stanju u iseljništvu, njihovim potrebama i razvojnim mogućnostima, kao ni veza i kontakata sa iseljništvom. S druge strane, MLJPI ima sve ove informacije i kapacitet ali nema moć da drugim institucijama stvara obaveze. Stoga bi prvi korak u rješavanju problematike iseljništva bilo uspostavljanje nekog međuresornog tijela koje bi prvo bilo informisano o stanju iseljništva i mogućnostima njihovog vezivanja sa razvojem zemlje porijekla, iskustvima drugih zemalja u radu sa dijasporom, pravnim i institucionalnim okvirom za rad sa dijasporom u EU, mogućnostima privlačenja ljudskih i finansijskih priliva iz dijaspore itd. Nakon toga bi ovo međuresorno tijelo moglo pristupiti izradi određenog dokumenta prema iseljništvu iz BiH.

U BiH nije dovoljno razvijena svijest da iseljništvo predstavlja ogroman razvojni resurs za našu zemlju. Na iseljništvo se još uvijek više gleda kao na izbjegličku populaciju koja ima određene zahtjeve vezane za povratak što je samo djelimično tačno. Kako ne postoji svijest ne postoje ni razvijeni mehanizmi niti finansijska sredstva za mobiliziranje iseljništva da doprinesu razvoju BiH. Stoga bi trebalo raditi na razvoju svijesti i kod javnosti, a naročito u institucijama u BiH uključujući i donosioce odluka o razvojnim resursima iseljništva.

Nedostatak komunikacije sa iseljništvom i pristup informacijama je jedan od problema u radu sa iseljništvom. Većina komunikacije Sektora za iseljništvo sa iseljništvom odvija se putem interneta i web stranice Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice. Sem ovog, komunikacijske kanale predstavljaju i ambasade BiH u inostranstvu i mediji u iseljništvu. Rijetke posjete predstavnika MLJPI iseljništvu koriste se i za informisanje i razmjenu mišljenja. Međutim, sve ovo nije dovoljno i može se reći da iseljništvo nema dovoljno direktne komunikacije sa institucijama u BiH.

Iseljništvo iz BiH se o dešavanjima u BiH najviše informiše putem interneta, satelitskih televizijskih programa TV Hayat, bijeljinskog TV BN, TV Sarajevo, te satelitskih programa nekih drugih televizijskih stanica uključujući i one iz regije. Domaći javni emiteri nisu u značajnijoj mjeri praćeni u iseljništvu zbog neodgovarajućih termina emitovanja i neprilagođenosti programa interesima iseljništva.

Takođe, putem interneta se prate dnevni listovi koji izlaze u BiH, a štampana izdanja bosanskohercegovačkih listova za inostranstvo dostupna su i u nekim evropskim državama.

Jedan od značajnijih načina informiranja iseljništva su i radio emisije na maternjem jeziku koje većina država osigurava strancima u okviru njihovih javnih servisa, kao i novine i bilteni koji se pripremaju i štampaju u organizacijama u iseljništvu.

Predstavnici iseljništva imaju primjedbe na programski sadržaj emisija koje se plasiraju na satelitskim kanalima, kao i na neprilagođenost termina emitovanja programa njihovim potrebama, takođe smatraju da sedmično jedna dvosatna radio emisija, koju emituje BH Radio 1, a posvećena je isključivo iseljništvu, ne može zadovoljiti potrebe ogromne populacije koja živi izvan Bosne i Hercegovine.

S obzirom na značaj i raznolikost tema vezanih za iseljništvo sigurno je da postoje velike mogućnosti za kvalitetnu pripremu i emitovanje emisija namjenjenih ovoj populaciji, odnosno štampanje posebnih dodatka u okviru dnevnih i sedmičnih listova. Za sada nijedno izdanje novina (dnevno ili sedmično) koje izlazi u BiH nema dodatak (stalni ili periodični) koji se odnosi na iseljništva, odnosno pitanja od značaja za iseljništvo, uspješnim ljudima u iseljništvu itd.

Kada je riječ **o informisanju o radu institucija u BiH**, o pristupu pravima i konkretnim pitanjima koja interesuju iseljništvo, može se reći da informisanje nije dobro. Upravo je **poboljšanje pristupa ovim informacijama važan korak ka efikasnijem radu sa iseljništvom.**

Sektor za iseljništvo MLJPI je do 2010. imao svoju posebnu web stranicu za komunikaciju sa iseljništvom. 2008. godine je zabilježeno da je ovu stranicu posjetilo 12.423 posjetilaca a 2009. godine 15.831 posjetilaca. Na novoj web stranici MLJPI, jedan dio je posvećen iseljništvu. Tokom 2010. godine na novu web stranicu postavljeno je 133 vijesti od interesa za iseljništvo, u 2011. godine 126 vijesti, dok je u dosadašnjem periodu ove godine

postavljeno 98 vijesti te materijali sa održanih radionica. Uz vijesti, postavljana su i različita obavještenja, pozivi na saradnju i prikupljanje podataka zahvaljući čemu je prikupljeno dosta podataka i objavljeno više publikacija.

Na ovoj stranici Sektor ima i rubriku "Pitate - mi odgovaramo" koja je namijenjena za konkretna pitanja iz iseljništva poput načina ostvarivanja prava u BiH za pripadnike iseljništva npr. kako ostvariti pravo na zdravstvenu njegu u BiH, način upisa u registar naučnih radnika, važnost diploma stečenih van BiH, postupak izdavanja ličnih dokumenata u BiH, način glasanja u BiH, investicijske prilike u BiH itd.

Međutim, i pored toga, mnogi pripadnici iseljništva **nemaju informacije kome da se obrate u BiH** za odgovore na svoja pitanja, niti u dovoljnoj mjeri znaju za postojanje Sektora za iseljništvo MLJPI.

S druge strane, **institucije u BiH nisu dovoljno informisane o stanju u iseljništvu**, o mogućnostima njihovog doprinosa razvoju BiH, ne postoji dovoljno razvijena svijesti o vezi između migracija i razvoja, niti imaju kontakte sa iseljništvom.

MLJPI jeste i treba da bude karika koja će vezivati iseljništvo s jedne strane i institucije u BiH s druge. Međutim, za efikasniji rad potrebno je **jačati komunikacijske kapacitete** na ovoj relaciji što zahtijeva određene promotivne kampanje i finansiranje istih. Bilo bi potrebno da se MLJPI oglašava u medijima koji se prate u iseljništvu. Istovremeno, MLJPI bi se trebao više oglašavati i unutar BiH kako bi se širile informacije o iseljništvu i njihovim potencijalima da doprinesu razvoju BiH.

Problem **nedostatka pouzdanih podataka** o iseljništvu je uobičajen problem u ovoj oblasti rada u svim zemljama. U BiH će pouzdaniji statistički podaci jednim dijelom biti obezbijeđeni kroz jedan projekat agencija UN-a (YERP) čime je predviđeno praćenje statistike migracija u skladu sa EU standardima. Međutim, ovo neće biti dovoljno. **Potrebna su dodatna akademska i statistička istraživanja**. Trenutno je BiH jedina zemlja u regiji koja nema niti jedne institucije u akademskom sektoru koja se bavi istraživanjem migracija, niti je naučna javnost uključena u ovu tematiku iako je naša zemlja suočena sa ogromnim migracijskim talasima.

5. AKTIVNOSTI MLJPI PREMA ISELJENIŠTVU

- Ministarstvo je u proteklom periodu krajem 2009. godine pripremio **nacrt Zakona o ostvarivanju saradnje BiH sa iseljništvom** i uputilo ga Vijeću ministara, međutim, zakon nije usvojen iako je sadržavao samo osnovna načela saradnje sa iseljništvom iz Bosne i Hercegovine, nosioci saradnje i međusobni odnosi koje imaju institucije u Bosni i Hercegovini u oblasti iseljništva i osnovne oblasti saradnje sa iseljništvom.
- Ministarstvo takođe već tri godine učestvuje **u izradi migracionog profila BiH** u skladu sa gore pomenutom Odlukom VM. Za potrebe migracionog profila, Ministarstvo prikuplja podatke koji se odnose na brojnost, raspoređenost i novčane doznake iseljništva.

- MLJPI su u svom radu u zadnje vrijeme fokusirao na **korištenje resursa iseljništva za razvoj BiH**. U tom smislu je i **učestvovao u izradi gore pomenutih strateških dokumenata** Strategije migracije i azila 2012-2015, Strategije razvoja i Strategije socijalne uključenosti BiH čime bi trebali biti riješeni neki od naprijed navedenih problema.
- U okviru Partnerstva u oblasti migracija, koji su potpisale BiH i Švicarska, koji obuhvata dio o migraciji i razvoju, **Švicarska agencija za razvojnu saradnju (SDC)** pokazala je veliko razumijevanje za navedenu oblast na način da je finansijski podržala tri projektna prijedloga Ministarstva (Sektora za iseljništvo) u toku 2012. godine. Prvi je projekat **Istraživačka radionica o migracijama iz BiH** održana u Sarajevu 10 i 11 septembra 2012. koja je okupila univerzitetske profesore i akademske istraživače iz više zemalja svijeta koji su istraživali migracije iz BiH. Cilj radionice je bio razmjena rezultata postojećih istraživanja o migrantima iz BiH, identificiranje potreba za daljim istraživanjima, uspostava saradnje među istraživačima, te davanje podsticaja istraživanju o migracijama iz BiH i poboljšanje sveukupnog znanja o ovoj temi. Radovi 18 istraživača migracija iz inostranstva (od kojih 8 vodi porijeklo iz BiH) i 3 iz BiH koji su prezentirani na ovoj radionici biće objavljeni u dvojezičnom Zborniku radova, koji će biti objavljen u februaru 2013. godine u saradnji sa Institutom za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu. Ova radionica predstavlja implementaciju dijela aktivnosti predviđenih Strategijom migracija i azila BiH za period od 2012. do 2015. godine.
- Drugi projekat MLJPI koji finansira SDC je studija **Dijaspورا iz BiH u Švicarskoj: Profil i mogući doprinosi razvoju**, čiji je cilj steći jasniju sliku o strukturi i potencijalu bh. dijasporu u Švicarskoj te dati podsticaj bh. dijaspori da doprinese razvoju BiH. Na osnovu preporuka koje budu proizašle iz ove studije, biće razvijene konkretne aktivnosti usmjerene na doprinos bh. dijasporu razvoju BiH. Projekat se odvija u dvije faze – jedna je u toku u Švicarskoj i implementira je Švicarski forum za migracione studije u periodu od jula 2012. do decembra 2013. godine, a konsultacije u vezi sa drugom fazom koja se odnosi na istraživanje koje će biti sprovedeno u BiH su u toku.
- Treći projekat **Migracija za razvoj lokalnih zajednica**, koji je inicirao Sektor za iseljništvo, u procesu je planiranja sa SDC i UNDP BiH. Cilj projekta je pružanje podrške općinama u jačanju njihovih kapaciteta za razvojnu saradnju sa dijasporom i uključivanju migrantskih resursa u općinske strategije i planove razvoja. Planirano je, između ostalog, da jedan od rezultata ovoga projekta bude izrađena mapa puta za vezivanje migracije sa razvojem lokalnih zajednica. Projekat će biti integriran u postojeći Projekat integriranog lokalnog razvoja (ILDP), koji finansira SDC a implementira UNDP BiH.
- Sem intenzivne saradnje sa švicarskim partnerima, MLJPI ima razvijenu saradnju i sa **Njemačkom agencijom za razvoj (GIZ)** s kojom je u partnerstvu, u oktobru 2012. godine u Sarajevu organizovan regionalni skup pod nazivom „Institucionalno okruženje za politike o dijaspori fokusirane na razvoj“. Skupu su prisustvovali predstavnici institucija zaduženih za dijasporu iz zemalja Zapadnog Balkana.

- Ministarstvo je u oktobru 2011. godine, uz finansijsku podršku TAIEX instrumenta Evropske komisije, **organizovalo prvu regionalnu radionicu na temu vezivanja migracije i razvoja** zemalja porijekla na Zapadnom Balkanu. Radionici su prisustvovali predstavnici institucija koji direktno rade pa pitanjima migracije i razvoja, predstavnici nevladinih, međunarodnih i međuvladinih organizacija, te nezavisni eksperti iz oblasti migracije i razvoja iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Hrvatske, Makedonije, Moldavije, Srbije, Švicarske i zemalja Evropske unije. Teme radionice su bile bolja iskorištenost kapaciteta dijaspore u smislu podsticanja ekonomskog i privrednog razvoja zemalja porijekla (novčane doznake, štednja, investiranje); bolja iskorištenost kapaciteta dijaspore kroz transfer znanja i vještina; cirkularna ili privremena radna migracija: sistemski pristup u zemljama porijekla i prijema te regionalna saradnja.

Na Radionici su usaglašeni sljedeći zajednički stavovi učesnika:

- Međunarodna TAIEX radionica o pitanjima emigracije na Zapadnom Balkanu – zajednički pristup povezivanju migracije i razvoja zemalja porijekla, koja je održana u Sarajevu 13. i 14. oktobra 2011. godine, generalno je doprinijela boljem razumijevanju ove teme, i kao takva je bila korisna u razmjeni iskustava i boljem razumijevanju postojećih izazova. Sudionici gledaju pozitivno na dalji razvoj regionalne saradnje u oblasti migracije i razvoja, i podržavaju nastavak i produbljivanje regionalnih susreta koji bi dali smjernice za dalju saradnju.

- Pitanje migracije i razvoja veoma je važno za sve zemlje Zapadnog Balkana, koje su, za razliku od zemalja EU, velikim dijelom zemlje porijekla, odnosno tranzita migranata. Učesnici pozivaju zemlje prijema u EU da razviju osjetljiviji odnos u pogledu emigracije i utjecaja koji emigracija ima na razvoj zemalja na Zapadnom Balkanu, te da se nadovezujući izazovi rješavaju kroz partnerski odnos.

- Radi boljeg razumijevanja postojećih emigracijskih trendova i njihove veze sa razvojem, podržava se ulaganje i podsticaj naučno-istraživačkom radu u ovom polju u zemljama Zapadnog Balkana. Ističe se podrška jačanju resursa, razmjeni znanja i iskustava na regionalnoj razini kao osnovici za razvoj efikasnijih politika u polju migracija i razvoja.

- U svrhu promocije istraživanja u regionu treba podržati inicijative za prikupljanje kvalitetnijih podataka kako u regionu tako i u zemljama EU koje su konačna odrednica emigranta sa Zapadnog Balkana. Također se podržava konceptualna i metodološka diskusija radi bolje komunikacije u oblasti nauke i kreiranja politika.

- MLJPI je također iniciralo izradu gore pomenutog **istraživanja o finansijskim doprinosima iseljeništva**.⁵⁸ Istraživanje je rađeno 2010. godine uz saglasnost Vijeće ministara (a dostavljeno Vijeću ministara početkom decembra 2011.) i finansijsku podršku Međunarodne organizacije za migracije (IOM). Neke od preporuka istraživanja su:

- Obezbijediti relevantne proizvode i usluge vezane za doznake, štednju i investicije iseljeništva (finansijska edukacija; kreditne linije; kratkoročni, srednjoročni i dugoročni štedni

⁵⁸ IOM, IASCI. 2010. "Maximising the Development Impact of Migration-related Financial Flows and Investment to Bosnia and Herzegovina."

proizvodi; razvoj biznis-planova i vezanih usluga; finansijski paketi za uspostavljanje i podršku biznisu itd.)

- Podržati širenje i produbljivanje tržišta finansijskog posredovanja vezanog za emigrante kao specifičan tržišni segment tako što će se podržati razvoj relevantnih politika i regulatornog okvira te podizati svijest kod ključnih donosilaca odluka u javnom i privatnom sektoru

- Razvijati komplementarnost između javnih i privatnih agenata koji su uključeni u regulaciju finansijskog tržišta, ekonomski razvoj manje razvijenih regija u BiH, razvoj malih i srednjih preduzeća (MSP), obezbjeđenje kredita i upravljanje migracijama s ciljem širenja finansijskog posredovanja i privlačenja doznake i štednje u produktivne investicije

- Obezbijediti više istraživanja i puzdanih podataka o migracionim finansijskim tokovima i više razumijevanja emigranata kao specifičnog tržišnog segmenta.

- Tokom 2010. godine, MLJPI je prikupilo informacije, pripremio i štampalo više publikacija među njima i **dvije publikacije o ljudskim resursima u iseljeništvu**. Riječ je o dvije **publikacije koje sadrže podatke o preko 240 doktora nauka i istraživača BiH porijekla u iseljeništvu** spremnih da na različite načine pomognu razvoju BiH.
- U oblasti **kulturne saradnje** sa iseljeništvom, Ministarstvo svake godine organizuje **učešće pisaca iz iseljeništva na Međunarodnom sajmu knjiga u Sarajevu**, a prikupilo je i izdalo **dvije publikacije sa podacima o piscima BiH porijekla u iseljeništvu**.
- U oblasti **ekonomske saradnje** sa iseljeništvom, Ministarstvo trenutno rada na prikupljanju informacija **o poslovnim ljudima BiH porijekla u iseljeništvu** na osnovu kojih će takođe biti izrađena publikacija.
- U oblasti **podrške unapređenju znanja maternjeg jezika MLJPI organizuje ljetne prakse za student iz iseljeništva**, što je takođe gore spomenuto. Tokom jednomjesečne prakse, studenti iz iseljeništva kroz svakodnevni rad u Sektoru za iseljeništvo imaju priliku da unaprijede znanje svog maternjeg jezika i da bolje upoznaju domovinu čime se stvaraju dugoročniji kontakti koji su od velikog značaja za saradnju sa iseljeništvom.
- Ministarstvo **takođe kontinuirano prikuplja podatke o iseljeništvu** uključujući i informacije o organizacijama, stručnjacima i generalno o stanju u iseljeništvu.
- **Pružanje podrške organizacijama i pojedincima u iseljeništvu** je takođe dio svakodnevnog rada Sektora za iseljeništvo.
- U oblasti **saradnje sa međunarodnim organizacijama** u dijelu koji se odnosi na emigraciju, Ministarstvo učestvuje u programima nekoliko organizacija (IOM, UNFPA, SDC) koji se tiču izrade i praćenja migracijske statistike, informisanja migranata, povrata pameti isl.
- Ministarstvo takođe **sarađuje i pruža informacije vezane za iseljeništvo institucijama u BiH** te izvještava Vijeće ministara o stanju u oblasti iseljeništva.

6. ZAKLJUČAK

U ovom zaključku važno je još jednom istaći da iseljništvo iz BiH nije više izbjeglička populacija, pripadnici iseljništva većinom **ne traže** povratak, pogotovo ne stalni. Oni traže pomoć u očuvanju jezika i kulture i lakše procedure glasanja. Istovremeno, kao istinska stalna emigracija – **nude** pomoć razvoju BiH.

Građani BiH u inostranstvu predstavljaju veliki ljudski i finansijski potencijal za razvoj Bosne i Hercegovine, kako zbog svoje brojnosti, tako i zbog činjenice da ih čini veliki broj visokoobrazovanih i poslovnih ljudi, a posebno mladih koji svakodnevno stižu obrazovanje na najprestižnijim univerzitetima širom svijeta. Naši građani u inostranstvu spadaju među najbolje integrirane strance koji su se svojim znanjem, vrijednošću i sposobnostima dokazali i postali korisni i cijenjeni članovi društva u zemljama u kojima sada žive. Veliki broj njih sa uspjehom se afirmirao na naučnom, privrednom, kulturnom, sportskom, pa i političkom planu. Oni predstavljaju ogroman razvojni resurs koji stoji na raspolaganju BiH.

Mogućnosti korištenja razvojnih resursa iseljništva su ogromne ali su potrebne određene aktivnosti države i nadležnih institucija u BiH različitih nivoa vlasti u pravcu korištenja tih resursa u svrhu razvoja BiH u raznim oblastima, počev od privrede, nauke, obrazovanja, kulture i dr. Uporedo s ovim aktivnostima potrebne su i aktivnosti koje će doprinijeti afirmaciji i očuvanju nacionalnog i kulturnog identiteta građana BiH u iseljništvu, s posebnim naglaskom na potrebu unapređenja učenja maternjeg jezika. Kroz očuvanje maternjeg jezika, kao glavne odrednice kulturnog i nacionalnog identiteta, stvorit će se preduslovi za razvijanje budućih veza između BiH i mladih generacija u iseljništvu.

7. PRIJEDLOG ZAKLJUČKA VM

U skladu sa gore iznesenim, predlažemo da Vijeće ministara donese sljedeće

ZAKLJUČKE

1. Prihvata se Informacija o stanju iseljništva iz BiH
2. Zadužuje se Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice da kod drugih institucija u BiH promovira vezu između migracije i razvoja, naročito između dijaspori i razvoja BiH, te da svim zainteresovanim institucijama pruži podršku u njihovim kontaktima sa dijasporom i nastojanjima da vežu dijasporu sa razvojem BiH.